

František Hrušovský v exile (1945 – 1956)

Beáta Katrebová Blehová

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Hrušovský in Exile (1945–1956). In *Historický zborník*, Vol. 32, 2022, No. 2, pp. 88-122.

Abstract: The study deals with the work of the historian František Hrušovský in exile after the Second World War. For the first two years, he lived in Rome, where he studied in both the Vatican Apostolic Library and Vatican archives. In July 1947, he arrived in Cleveland, where he settled permanently. He cooperated with the Slovak League of America and was elected as a registrar and Vice-Chairman of the League in March 1949. Being in the lead, he significantly influenced the organization's program anchoring favouring the state independence of Slovakia. He taught at the Benedictine High School at the St. Andrew Abbey. After the establishment of the Slovak Institute in Cleveland in September 1952, he became its director. He also co-operated closely with the Slovak National Council Abroad and became its chairman in the autumn of 1955. In September 1956, he died suddenly and prematurely. He was also active as a journalist and historian; published several monographs in his exile. It was of interest to the Czechoslovak State Security secret police, which perceived the Slovak exile and its program of fundamental anti-communism and Slovak statehood as the main ideological enemy and did not hesitate to use all available means to eliminate them. Keywords: Cold War; anti-communism; Slovak political exile; Slovak League of America; Slovak Institute in Cleveland; Slovak National Council Abroad.

*„My sme len tlmočníkmi vôle umlčaného slovenského národa
a v tejto úlohe chceme pracovať tak,
ako nám to naše svedomie káže a naše sily dovoľujú.“¹*

Odchod Františka Hrušovského do exilu sa udial v kontexte prvej vlny slovenskej politickej povojnovej emigrácie. Hrušovský odišiel zo Slovenska spolu s funkcionármi Matice slovenskej na jar 1945, pár týždňov sa zdržal v hornorakúskom Bad Halle, odkiaľ sa pre blížiaci front už koncom apríla presťahoval spolu s rodinami Jozefa Cígera-Hronského, Stanislava Mečiara a ďalšími matičiarimi do bavorského mestečka Stein na Traune. Ubytoval sa na sedliackom dvore v Günzingu, kde v dôverných rozhovoroch so správcom Matice slovenskej Hronským, s ktorým ho viazalo úzke priateľstvo, prežil až do odchodu do Talianska na jeseň 1945 prvé povojnové leto.² Hrušovský pricestoval

¹ Slovenská národná knižnica (SNK), Literárny archív (LA), f. František Hrušovský, príř. č. 362/2006, 3619/2006. Hrušovský Kvietkovi a členom predsedníctva SNRvZ, 16. 5. 1956.

² Pozri bližšie OKÁL, Ján. *Výpredaj ľudskosti*. 2. krátené vydanie. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 49-52; POLAKOVIČ, Štefan. Jozef Cíger Hronský v spomienkach. In *Biografické štúdie*, roč. 19, 1994, s.

do Ríma začiatkom novembra 1945 spolu so skupinou matičiarov na čele s Hronským, umenovedcom Jozefom Cincíkom, básnikom a františkánskym mníchom Rudolfom Dilongom, spisovateľom Jánom Okálom, jazykovedcom Henrichom Bartkom, filozofom Štefanom Polakovičom, literárnym kritikom Stanislavom Mečiarom, literárnym vedcom Jánom Žatkom-Borom a básnikom a prekladateľom Kolomanom Geraldinim z nemeckého Ulmu vlakom, určeným pre repatriovaných talianskych vojakov.³ Medzi prvými, s ktorými sa Hrušovský na pôde Večného mesta stretol, bol Karol Sidor, bývalý slovenský vyslanec pri Svätej stolici, ktorému Svätá stolica udelila politický azyl, naďalej ho uznávala ako neformálneho zástupcu slovenských záujmov a očakávala od neho, že vytvorí exilovú vládu v zahraničí.⁴ Vďaka dobrým kontaktom Sidora na čelných kresťanskodemokratických politikov v Taliansku, ktorí po skončení vojny kontinuálne tvorili vládne kabinety a mali tak značný politický vplyv, Sidor zabezpečil pre skupinu matičiarov vstupné víza, čo vzhľadom na ťažkú hospodársku situáciu, nedostatku potravín a obrovského množstva utečencov nebolo samozrejmosťou. Pri získaní vstupných víz mu pomohol osobný priateľ Guido Gonella, poslanec a neskorší minister, ako aj šéfredaktor tlačového orgánu Kresťansko-demokratickej strany *Il popolo*, ktorý víza vybavil cez talianske ministerstvo zahraničných vecí.⁵

Prvé rozhovory Hrušovského a Hronského so Sidorom prispeli k definitívnemu vytriezveniu diplomata ohľadom jeho iluzórnych predstáv o povojnovom pôsobení na Slovensku v čelných radoch katolíckeho krídla Demokratickej strany.⁶ Hrušovský sa vďaka finančnej pomoci zo strany Sidora a Slovenskej ligy v Amerike (SlvA) mohol v Ríme ubytovať vo vlastnom byte, smel navštevovať a bádať vo vatikánskych archívoch a Vatikánskej apoštolskej knižnici, čo malo zásadný vplyv aj na jeho povojnovú publikačnú činnosť.⁷ Pri dlhých a častých potulkách Rímom svojich priateľov udivoval presnými znalosťami o rímskych stavbách a dokázal veľmi zaujato prednášať o ich histórii.⁸ Menej

---

144; KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*. Bratislava – Roma : Slovenský historický ústav v Ríme, 2019, s. 124.

³ Podrobnosti odchodu z Bavarska do Talianska pozri OKÁL, Ján. *Leto na Traune*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 152-155, 165-171.

⁴ HRABOVEC, Emília. Slovenský exil a cesta k nezávislosti Slovenska/The Slovak Exile and the Way to the Independence of Slovakia. In *Studia Carphatico-Adriatica*, vol. I., Bratislava, 2020, s. 28.

⁵ Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Europea (ASMAECI), Rím, Ministero degli Affari esteri, f. Gabinetto del Ministro 1944-1946, k. 47. Gonella Canalimu, 10. 9. 1945; Appunto per il Gabinetto di s.E. Ministro; ned. Canali Gonellovi, 10. 10. 1945. Pozri tiež KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 108-109.

⁶ K rozhovoru pozri bližšie OKÁL, Ján. Zo života J. C. Hronského v Ríme. In *Katolícky Kalendár Jednota 1986*, roč. 89, s. 122-124.

⁷ Z rímskeho pobytu Hrušovského od jesene 1945 do jesene 1947 sú známe najmä jeho dve historiografické publikácie: Styky slovenských kniežat so Svätou stolicou. In ŠPRINC, Mikuláš (ed.). *Nádej víťazná*, 1947, s. 119-182, a *Slovenskí vladári*. Scranton : Obrana Press, 1948, 263 s. Pozri tiež POLLA, Belo. František Hrušovský ako exilový historik. In *Verbum*, roč. 5, 1994, č. 4, s. 238-241; STOLARIK, M. Mark. Slovak historians in exile in North America 1945 - 1992. In *Human Affairs*, roč. 6, 1996, č. 1, s. 34-35.

⁸ ČULEN, Konštantín. Dr. Francis Hrušovský – The man. In *Slovakia*, roč. 6, september – december 1956, č. 3-4, s. 9.

známe sú jeho nepublikované popularizačné články, pričom len v mesiacoch január-marec 1946 ich napísal štyri.⁹ V poslednom článku pod názvom *Ako sa pripravovalo oslobodenie Slovenska* autor analyzoval situáciu na Slovensku po roku 1945. Konštatoval, že nebolo možné hovoriť o „oslobodení“, keď vládna Demokratická strana spolu s komunistami začala „v mene pokroku“ otvorene likvidovať katolícke elity a tento postup označila za „očisťovanie spoločnosti od reakcionárstva“. Hrušovský ostro kritizoval aj otvorený boj povojnového ľudovodemokratického režimu proti myšlienke štátnej samostatnosti Slovenska, ktorý vnímal ako súčasť politického programu nielen českých politických strán, ale aj Demokratickej strany.¹⁰

Na jar 1946 nahlásil Sidor na americkom generálnom konzuláte v Neapole Hrušovského s manželkou na vstupné víza do USA udeľované podľa kvót utečencov z Československa. Keďže však československé kvóty boli prinízke a navyše systém kvót sa do prijatia príslušného zákona v roku 1948 v USA uplatňoval nejasne, nebolo isté, či vstupné víza v dohľadnej dobe dostanú.¹¹ Do Spojených štátov amerických sa podľa amerických imigračných predpisov dostal prednostne ten žiadateľ, ktorý sa na americkom generálnom konzuláte mohol preukázať záručnou listinou, tzv. *affidavit of support*, buď od významného občana USA, alebo inštitúcie, ktorá dokázala zabezpečiť pracovné miesto. V prípade Hrušovského sa angažoval opäť slovenských benediktínov v benediktínskom Opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande Teodor Juraj Kojiš (za opáta bol zvolený v roku 1946). Záležitosti okolo získania vycestovacích víz pre Hrušovského sa sprostredkovane cez predsedu Slovenskej ligy v Amerike Petra Jurčáka ujal aj kongresman Daniel J. Flood, ktorý prejavil o slovenskú otázku patričný záujem aj v neskoršom období a pred Kongresom USA obhajoval právo Slovákov na samostatnosť. V októbri 1946 kontaktoval kongresman Flood amerického generálneho konzula v Neapole Georga L. Brandta, od ktorého dostal odpoveď v tom zmysle, že na americkom veľvyslanectve v Ríme bol vykonaný neoficiálny pohovor s Hrušovským.¹² Kongresman Flood celú záležitosť posunul na spojenecké okupačné úrady v Taliansku a Jurčákovi navrhol, aby cez jeho osobu poslal žiadosť na subkomisiu pre *displaced persons* (*Subcommission for Displaced Persons*) v Ríme.¹³ Nevedno však, ako táto iniciatíva skončila, keďže slovenským utečencom štatút *displaced persons* v povojnovom období až do vzniku International Refugee Organisation (IRO) v roku 1947 udeľovaný nebol.¹⁴ Františkovi Hrušovskému sa spolu s Karolom Strmeňom a ich manželkami podarilo

⁹ SNK, LA, f. František Hrušovský, prírastkové čísla 3627/2006, 3619/2006. František Hrušovský: Prečo sa dnes na Slovensku nespomína Andrej Hlinka, 9. 1. 1946, 5 s.; Slovenská republika na lavici obžalovaných, 24. 2. 1946, 11 s.; Nový slovenský človek, 10. 2. 1946, 5 s.; Ako sa pripravovalo „oslobodenie“ Slovenska, 18. 3. 1946, 7 s.

¹⁰ F. Hrušovský: Ako sa pripravovalo oslobodenie Slovenska, s. 5-6.

¹¹ Slovenský národný archív, Bratislava (SNA), f. Slovenská liga v Amerike (SlvA), šk. č. 9, korešpondencia Jurčák. Sidor Jurčákovi (nedatované, pravdepodobne leto 1946).

¹² SNA, f. SlvA, šk. č. 9, korešpondencia Jurčák. George L. Brandt (American General Consul) Danielovi J. Floodovi, 31. 10. 1946. Pozri tiež KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 130-132.

¹³ SNA, f. SlvA, šk. č. 9, korešpondencia Jurčák. Flood Jurčákovi, 7. 1. 1947.

¹⁴ K problematike *displaced persons*, ako aj postavenia slovenských povojnových utečencov v rámci UNRRA pozri bližšie HRABOVEC, Emília. Die III. Päpstliche Mission für die Flüchtlinge und die Slowaken (1945

do USA vycestovať na migračné víza pomerne skoro, už na jar 1947.¹⁵ Dňa 12. júna nastúpili v neapolskom prístave na zaoceánsku loď Saturnia, na ktorej odplávali do USA. Spolu s manželkou sa usadili v Clevelande – v jednom z najvýznamnejších a najživších centier americko-slovenského krajanstva, v ktorom bola v roku 1907 založená Slovenská liga v Amerike. Do USA pricestoval pravdepodobne koncom júla a koncom októbra 1947 sa zúčastnil na 29. kongrese Slovenskej ligy v Amerike v Clevelande.¹⁶

František Hrušovský a Slovenská liga v Amerike

V marci 1949 bol Hrušovský zvolený za hlavného zapisovateľa (tajomníka) Slovenskej ligy v Amerike. Slovenská liga v Amerike sa po vstupe USA do druhej svetovej vojny v decembri 1941 nachádzala v ťažkej situácii, keďže USA sa *de facto* nachádzali vo vojnovom stave so Slovenskou republikou a americko-slovenské krajanstvá a jej čelní predstavitelia sa nachádzali pod drobnohľadom bezpečnostných zložiek USA. Liga preto nemohla zohrať kľúčovú rolu podobnú jej pôsobeniu počas prvej svetovej vojny, keď významnou mierou prispela k vzniku Česko-Slovenska. Bezprostredne pred koncom druhej svetovej vojny a krátko po nej jej vedenie nedokázalo zaujať jasný postoj v otázke obnovenia Československa, resp. zachovania štátnej samostatnosti Slovenska, o čom svedčí Washingtonská rezolúcia prijatá na schôdzi Ústrednej správy a výkonného výboru ligy vo Washingtone v apríli 1945, v ktorej sa vedenie ligy stotožnilo s programom Slovenskej národnej rady a vyjadrilo podporu ľudovodemokratickému režimu na Slovensku.¹⁷ Bezprostredne po jej zverejnení sa spustila ostrá vlna kritiky, v dôsledku čoho predseda SlvA Mons. František Duboš vyhlásil rezolúciu v októbri 1945 za neplatnú.¹⁸ V máji 1945 vyslala Liga na zakladajúcu Konferenciu Spojených národov v San Franciscu vlastného delegáta reverenda Jána Lacha, člena výkonného výboru a organizátora vojnovéj pôžičky pre vládu USA. Liga chcela predostrieť vládnym

---

– 1951). In *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto storico slovacco di Roma*, roč. 7, 2021, č. 1-2, s. 11-12.

¹⁵ SNA, f. SlvA, šk. č. 9, korešpondencia Jurčák. Hletko Kocúrovi, 1. 5. 1947.

¹⁶ Na 29. kongrese SlvA sa po prvýkrát od skončenia druhej svetovej vojny zúčastnili slovenskí povojnoví exulanti vo väčšom množstve. Išlo predovšetkým o Jána Kaššovica, Mikuláša Šprinca, Jozefa Kappalu, Jozefa Cincíka, Karola Strmeňa a pravdepodobne aj Jozefa Papina. SNA, f. Jozef M. Kirschbaum, korešpondencia H, šk. č. 19 Hrobák Kirschbaumovi, 1. 10. 1947.

¹⁷ Text Washingtonskej rezolúcie pozri SNA, f. SlvA, šk. č. 11 (Washingtonská rezolúcia, apríl 1945), Rezolúcia Ústrednej správy a Výkonného výboru Slovenskej ligy v Amerike vzhľadom na ochotu kooperácie so Slovenskou národnou radou na Slovensku, 6. 4. 1945. K činnosti Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1939 – 1950 pozri bližšie ŠPRINC, Mikuláš. Slovenská Liga v Amerike od 1939 – 1947. In *Slovenská Liga v Amerike štyridsaťročná*. Scranton, 1947, s. 25-33; BOBÁK, Ján. Za tú našu slovenčinu (1907 – 2007). Sto rokov od založenia Slovenskej ligy v Amerike. In *Historický zborník*, roč. 19, 2009, č. 1, s. 13-17; PAUČO, Jozef. *Slováci a komunizmus*. Middletown, 1957, s. 295-307; LETZ, Róbert. Aktivity Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1945 – 1950. In *Slováci v zahraničí 34*. Martin 2017, s. 37-80; KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Počiatky slovenskej politickej emigrácie po roku 1945 a medzinárodno-politické súvislosti. In MULÍK, Peter a kol. *Prelom dejín. Rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2016, s. 106-127, s. 126.

¹⁸ Duboš odznanie platnosti Washingtonskej rezolúcie odôvodnil tým, že SNR nepredstavila program, s ktorým by Liga mohla súhlasiť. SNA, f. SlvA, šk. č. 11. Novinový článok z bližšie neidentifikovateľného zdroja.

delegáciám zúčastnených zakladajúcich štátov Organizácie spojených národov (OSN) požiadavku, aby bola na Slovensko vyslaná medzinárodná komisia s úmyslom vykonania plebiscitu, na základe ktorého by bolo možné zistiť skutočnú vôľu Slovákov ohľadom budúceho postavenia Slovenska.¹⁹

V čase, keď sa Hrušovský stal jedným z vedúcich funkcionárov, Slovenská liga v Amerike už mala ujasnený svoj postoj k obnoveniu Československa, ktoré odmietala. Obhajovala právo Slovákov na samourčenie a požadovala od veľmocí, aby toto právo uplatnili aj v prípade slovenského národa.²⁰ Na spomínanom 29. kongrese Ligy v Clevelande v októbri 1947 bol Hrušovský poverený zostaviť text memoranda, ktorý vošiel do histórie ako Clevelandské memorandum. V troch častiach programový dokument, ktorý niesol Hrušovského rukopis, vyjadril podporu „slovenskej štátnosti ako jedinej forme slovenského života“, podporil myšlienku stredo európskej federácie ako zväzku štátov „vybudovanom na kresťanských princípoch pravej demokracie, vzájomnej úcty a solidarity“, v historickom exkurze dokázal autochtónnosť Slovákov a ich kultúry a napokon odmietol ideológiu komunizmu.²¹

30. kongres Slovenskej ligy v Amerike, ktorý sa začiatkom marca 1949 konal v Chicagu a na ktorom bol Hrušovský zvolený do funkcie hlavného zapisovateľa a podpredsedu, sa po náhlej smrti predsedu Ligy Petra Jurčáka koncom roka 1948 konal v intenciách príprav, na ktoré mal Hrušovský zásadný vplyv. V deviatich rezolúciách Liga odsúdila komunizmus, odmietla existenciu Československa, čím sa jednoznačne postavila za myšlienku štátnej samostatnosti Slovenska, vyhlásila Slovenskú národnú radu v zahraničí (SNRvZ) za „ústredný orgán slovenského oslobodzovacieho hnutia“ a vyjadrila jej plnú podporu a legitimitu hovoriť v záujme Slovákov doma aj v zahraničí. Protestovala proti československej komunistickej propagande, pripomenula desiate výročie vzniku Slovenského štátu, vyjadrila solidaritu s utláčaným národom na Slovensku

---

¹⁹ ŠPRINC, Mikuláš. Slovenská Liga v Amerike, s. 89-90; pozri tiež SNA, f. SlvA, šk. č. 9, korešpondencia. Dubosh Lachovi, 22. 5. 1945, Slovenská liga na konferencii v San Franciscu (správy Lacha z 19. a 22. 5. 1945). Kanadská slovenská liga (KSL), konkrétne jej reprezentatívny výbor, na čele ktorého stál Štefan B. Roman, zaslala na konferenciu prostredníctvom kanadskej vládnej delegácie vlastnú rezolúciu, v ktorej sa KSL vyslovila za zachovanie štátnej samostatnosti Slovenska. KSL bola tiež jednou z prvých krajských organizácií, ktorá podporila program Slovenskej národnej rady v Londýne založenej v januári 1944 Petrom Prídavkom ako súčasť protinacistického a protibenešovského odboja. Aj pod vplyvom KSL bola napokon Washingtonská rezolúcia v októbri 1945 odvolaná. Pozri SNA, f. SlvA, šk. č. 9, korešpondencia. Roman Lachovi, 29. 5. 1945; POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František. *Zahraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti (1943 – 1948)*. Lakewood, Hamilton : Slovak Research Institute of America, 1988, s. 16-17, 21.

²⁰ V programe SlvA prijatom na 28. kongrese koncom októbra 1946, ktorý sa konal v Detroite a považuje sa za prelomový, sa v tomto zmysle písalo: „Slovenský štát je vrcholom a splnením najväčších a najšľachetnejších túžob a ambícií národa. Vracat' sa dnes k obmedzeným právam alebo dokonca k zaznávaným právam v novej, nespravodlivej a proti vôli Slovákov natisnutej Česko-Slovenskej republike by bolo krokom naspäť. Slovenská liga bezpodmienečne urguje na svetové mocnosti, aby Slovenská republika bola znovu ustálená, lebo v nej slovenský národ našiel svojho šťastia, svojej slobody a svojho nehateného vývinu.“ Cit. podľa LETZ, Róbert. *Aktivita Slovenskej ligy v Amerike*, s. 53.

²¹ LETZ, Róbert. *Aktivita Slovenskej ligy v Amerike*, s. 63-64.

a napokon žiadala americké úrady o navýšenie počtu slovenských žiadateľov o imigračné víza do USA.²² Hrušovský sa v roku 1949 stal redaktorom nezávislého týždenníka pre Cleveland a okolie vydávaného Slovenskou tlačovou spoločnosťou (Slovak News Association), ktoré sídlilo v slovenskom Opátstve sv. Andreja Svorada v Clevelande s názvom *Slovenské noviny*. Týždenník vychádzal v rokoch 1949 – 1959 a Hrušovský bol jeho redaktorom od roku 1949 až 1952. *Slovenské noviny* boli založené na zabezpečenie lepšej informovanosti mohutnej slovenskej krajanskej komunity v Clevelande, ktorá patrila medzi najvýznamnejšie strediská slovenského života v USA. Hrušovský mal eminentný záujem, aby sa noviny udržali a šírili tak tlačené slovenské slovo.²³

Ďalší, v poradí 31. kongres Slovenskej ligy v Amerike, ktorý sa v máji 1950 konal v Clevelande, bol výnimočný tým, že sa na ňom osobne zúčastnil predseda Slovenskej národnej rady v zahraničí Karol Sidor. Sidor po príchode do Kanady vo februári 1950 absolvoval v máji až auguste prednáškové turné po Spojených štátoch amerických organizované a finančne zabezpečené Ligou. Príznačne bol prvou zastávkou na jeho programovo mimoriadne bohatej okružnej ceste práve 31. kongres Ligy, na ktorom sa Liga manifestačne opätovne vyslovila v prospech boja proti medzinárodnému komunizmu, oslobodenia Slovenska spod ľudovodemokratického režimu a obnovenia slovenskej štátnosti.²⁴ Sidor, ktorý si v kontexte studenej vojny, bipolárneho konfliktu a protisovietskych pozícií vlády USA uviedomoval nevyhnutnosť zásadného antikomunizmu slovenského exilu, vo svojom príhovore na slávnostnom bankete zdôraznil nezlučiteľnosť komunistickej ideológie s dejinami Slovákov.²⁵ V Clevelande sa po viac ako dvoch rokoch stretol aj s Hrušovským, ktorý bol na kongrese opätovne zvolený do funkcie hlavného zapisovateľa. Bližšie okolnosti tohto stretnutia však nie sú známe.

Povinnosti zapisovateľa boli presne vymedzené v stanovách SlvA. Podľa nich mal zapisovateľ viesť všetky zápisnice, opatrovať písomnosti, viesť korešpondenciu, pripravovať úradné vyhlásenia, propagovať program Ligy a starať sa o také akcie, aké mu výkonný výbor zverí.²⁶ Hrušovský sa *ex officio* zúčastňoval aj na schôdzach výkonného výboru Ligy a iných schôdzach z podnetu vedenia Ligy, na ktorých takisto vyhotovoval zápisnice. Schôdze výkonného výboru sa konali približne každé dva mesiace. Zápisnice predstavujú cenný historiografický materiál, ktorý podrobne dokumentuje činnosť Ligy

---

²² LETZ, Róbert. *Aktivity Slovenskej ligy v Amerike*, s. 72-73. K uznaniu SNRvZ Slovenskou ligou v Amerike pozri tiež KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 141-142.

²³ V liste Karolovi Sidorovi z 8. decembra 1950 Hrušovský písal: „Najviac času mi zaberajú Slovenské noviny, ale za každú cenu chceme ich držať, lebo ich tu potrebujeme. Také veľké stredisko slovenského života, ako je v Clevelande, musí mať časopis, ktorý by bol hybnou silou.“ Slovenský ústav v Clevelande, f. Karol Sidor, korešpondencia. Hrušovský Sidorovi, 8. 12. 1950. Za poskytnutie korešpondencie vďačím Danielovi Černému, PhD.

²⁴ Manifest Slovenskej Ligy v Amerike vydaný na 31. kongrese 24. mája 1950 v Clevelande. In *Jednota*, roč. 60, 31. 5. 1950, č. 3071, s.1, 2. Bližšie k turné Sidora po USA pozri KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 56-62.

²⁵ LETZ, Róbert. *Aktivity Slovenskej ligy v Amerike*, s. 76.

²⁶ Pozri SNA, f. SlvA, šk. č. 13, Správa hlavného zapisovateľa Slovenskej ligy v Amerike F. Hrušovského, podaná na XXXIII. kongrese v Milwaukee 27. 4. 1953, s. 1.

v danom období. Hrušovský zápisnice vyhotovoval s veľkou pedantnosťou. Uvedomoval si ich historiografický význam pre budúci výskum dejín Ligy. V správe pre 33. kongres Ligy, ktorý sa konal v apríli 1953 v Milwaukee, sa zmienil, že ak by sa mali všetky ním zostavené zápisnice v rokoch 1951 – 1953 vydať, bola by to publikácia s počtom 300 strán. K ich významu sa vyjadril nasledovne: „Podľa mojej mienky úradná zápisnica má dvojaký význam. Na jednej strane má s presnou dôkladnosťou zachytiť a vyjadriť všetky uznesenia kongresu a schôdzi výkonného výboru, aby takto zapísané rozhodnutia mohli usmerňovať činnosť Slovenskej ligy. To je praktický cieľ zápisnice. Na druhej strane zápisnica má byť verným obrazom rokovania každej schôdze, aby tieto záznamy mohli byť spoľahlivým prameňom pre historika, ktorý bude študovať dejiny Slovenskej ligy. Usiloval som sa písať zápisnice podľa týchto hľadísk i vtedy, keď mi niektorí členovia výkonného výboru vyčítali podrobnosť týchto záznamov.“²⁷

Činnosť Hrušovského sa však neobmedzovala len na zapisovanie priebehu schôdzi či kongresov. Na pôde Ligy poukazoval na dôležité výročia, ktoré si americkí Slováci mali pripomínať. Na 32. kongrese SlvA koncom mája 1951 v New Yorku spomenul 90. výročie slovenského národného zhromaždenia v Turčianskom Sv. Martine v roku 1861, ktoré prijalo Memorandum národa slovenského. V súvislosti s výročím Memoranda poznamenal, že vtedajšie požiadavky boli „dnes už nedostatočné, lebo slov. národ chce mať úplnú slobodu vo vlastnom samostatnom štáte, za ktorý pracuje a bojuje Slovenská liga v Amerike.“²⁸ V rokoch 1951 – 1953 bol zodpovedný za kampaň premietania dobových propagačných filmov z obdobia prvej Slovenskej republiky a zorganizoval ich premietanie v jednotlivých zboroch Ligy na území USA. Cieľom kampane bolo oživenie krajanskej činnosti a rozprúdenie zbierky na Fond slovenskej slobody, ako aj prehĺbenie slovenského povedomia. Kampaňou bol poverený na zasadnutí výkonného výboru Ligy v januári 1951.²⁹ Filmy sa premietali v 26 zboroch v rôznych mestách USA, najmä v Clevelande, Whitingu, Pittsburghu, Lakewood a Scrantone. Celkovo šlo o vyše šesťdesiat filmových predstavení, na základe čoho bola vyzbieraná značná suma peňazí. Vedenie Ligy filmovú akciu vyhodnotilo pozitívne. Samotný Hrušovský to komentoval ako „hlboký zásah do slovenského života v Amerike“ a konštatoval oživenie činnosti Ligy v jej jednotlivých zboroch.³⁰

Hrušovský sa významne angažoval aj v rámci publikačnej a prednáškovej činnosti. Len v samotnom roku 1952 uverejnil v krajanskej tlači vyše päťdesiat článkov o Lige³¹,

²⁷ Pozri SNA, f. SlvA, šk. č. 13, Správa hlavného zapisovateľa Slovenskej ligy v Amerike F. Hrušovského, podaná na XXXIII. kongrese v Milwaukee 27. 4. 1953, s. 1-2.

²⁸ SNA, f. SlvA, šk. č. 12. Zápisnica XXXII. kongresu Slovenskej ligy v Amerike, ktorý bol v dňoch 21. a 22. mája 1951 v hoteli New Yorker v New Yorku, s. 6. Originál zápisnice. (Zápisnicu spísal F. Hrušovský).

²⁹ SNA, f. SlvA, šk. č. 12. Zápisnica schôdze Výkonného výboru Slovenskej ligy, ktorá bola 17. januára 1951 v hoteli Hollenden v Cleveland, Ohio, s. 2.

³⁰ Na úspešnom priebehu filmovej akcie sa zúčastnili miestni funkcionári SlvA Ján Holý, František Gurčák, Ján Sirotnák, Martin Cigán atď. Pozri podrobnú správu SNA, f. SlvA, šk. č. 13. Správa hlavného zapisovateľa Slovenskej ligy v Amerike Dr. Františka Hrušovského, podaná na XXXIII. Kongrese v Milwaukee, Wisconsin, 27. apríl 1953, s. 3-6.

³¹ Hrušovského publikačná činnosť vo forme kratších novinových článkov je mimoriadne obsiahla. Existuje zoznam, ktorý pravdepodobne vyhotovil na žiadosť vedenia SlvA samotný Hrušovský, v ktorom sa za roky

krátke reportáže posielal aj slovenským redakciám v rámci zahraničného vysielania v niektorých západných štátoch. Je známe, že vo Veľkej Británii od roku 1952 vysielalo Zahraničné vysielanie BBC (World Service of the British Broadcasting Corporation) v nepravidelných intervaloch aj po slovensky,³² od roku 1945 v slovenčine vysielal Kanadský zahraničný rozhlas (Radio Canada International, RCI),³³ v Ríme pôsobilo slovenské vysielanie v talianskom štátnom rozhlase (Radio Audizione Italia, od roku 1954 Radiotelevisione Italiana, RAI), ktoré začalo v roku 1949³⁴, z Madridu vysielal po slovensky Španielsky štátny rozhlas (Emisión Eslovaca, Radio nacional de España).³⁵ Možnosti slovenských rozhlasových výstupov v západnom svete boli teda pomerne veľké. Dlhšie články uverejňoval v časopise *Most*, ktorý pod vedením Mikuláša Šprinca začal vychádzať v roku 1954. Anglické príspevky posielal do štvrťročníka *Slovakia*, ktorý od roku 1951 vydával predseda Ligy Filip Hrobák.³⁶ Hrušovský sa v článkoch zaoberal otázkami slovenského vystaňovalectva do Severnej Ameriky, jeho príčinami a dôsledkami, či vplyvom americkej demokracie na slovenskú identitu a demokratické zmýšľanie.³⁷ Pri spracovávaní problematiky slovenského vystaňovalectva postupoval systematicky a tieto – i keď obsahovo kratšie štúdie – možno považovať za významný príspevok k historiografickému bádaniu *sui generis*.

V neposlednom rade sa Hrušovský zaslúžil aj o vybudovanie archívu Slovenskej ligy v Amerike. Keďže Liga nevlastnila vlastnú úradovňu, zväčša sa písomnosti hromadili v súkromných priestoroch tajomníkov. Tak to bolo aj v prípade dlhoročného tajomníka Jána Kocúra, ktorý v roku 1948 nečakane zomrel, zanechajúc bohatú pozostalosť. Hrušovský výkonnému výboru Ligy navrhol jej premiestnenie a uloženie v Slovenskom ústave, ktorý sídlil v benediktínskom Opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande, pričom pri prevoze pozostalosti vážili písomnosti a knihy niekoľko ton. Hrušovský tiež navrhol usporiadanie archívu, ako aj sústredenie všetkých pozostalostí po bývalých funkcionároch

---

1947 – 1949 uvádza 241 titulov. SNK, LA, f. František Hrušovský, príř. č. 3627/2006, 3619/2006. Zápisnice schôdzí Výkonného výboru SlVA 1955, Články v amerických slovenských novinách, 6 s.

³² Jedinou doteraz publikovanou sondou k problematike slovenského vysielania BBC je článok z pera dlhoročného redaktora BBC Ivana Štípalu. (Redaktorom BBC bol v rokoch 1968 – 1998). Pozri bližšie ŠTÍPALA, Ivan. Slovenské vysielanie BBC: Stručná história. In RYDLO, Jozef M. (ed). *Fidei et Patriae. Zborník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*. Bratislava : Libri historiae, 2008, s. 834-845.

³³ Pozri MIRGA, Vojtech. Kanadský zahraničný rozhlas – vysielanie v slovenčine v rokoch 1945 – 1991. In CHOVAN-REHÁK, Juraj – GRÁCOVÁ, Genovéva – MARUNIAK, Peter (ed.). *Slovenský povojnový exil*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 347-352.

³⁴ K problematike *gruppo slovacco* RAI pozri bližšie KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 160-162.

³⁵ Pozri bližšie KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Zahraničné vysielanie na Slovensko v období nástupu komunistickej totality. Jozef Cieker a počiatky slovenského vysielania Španielskeho štátneho rozhlasu. In *Pamäť národa*, roč. 16, 2020, č. 3, s. 20-41.

³⁶ Pozri napríklad HRUŠOVSKÝ, František. Slovakia – the oldest state in Central Europe. In *Slovakia*, roč. 1, 1951, č. 1, s. 1-3; HRUŠOVSKÝ, František. The Influence of American democracy on Slovak life. In *Slovakia*, roč. 3, 1953, č. 4, s. 1-15; HRUŠOVSKÝ, František. Medzi Amerikou a Slovenskom. In *Most*, roč. 1, 1954, č. 1, s. 4-10.

³⁷ Pozri najmä HRUŠOVSKÝ, František. Medzi Amerikou a Slovenskom, s. 4-10.

Ligy v ústave.³⁸ Celkovo možno Hrušovského pôsobenie v Slovenskej lige v Amerike označiť za mimoriadne prínosné. Aj pod jeho vplyvom Liga v napätom období studenej vojny prijala program nekompromisného antikomunizmu a nezávislosti Slovenska. Nemalou mierou prispel k uznaniu Slovenskej národnej rady v zahraničí vedením Ligy ako jedinej reprezentácie slovenského exilu, o čom ešte bude reč.

Slovenský ústav v Clevelande

Ďalšiu dôležitú kapitolu v šestnásťročnom exile Hrušovského tvorí jeho pôsobenie na pôde Slovenského ústavu v Clevelande. Korene Slovenského ústavu je potrebné hľadať ešte v medzivojnovom období, keď v polovici tridsiatych rokov zavítala do Spojených štátov amerických delegácia Matice slovenskej, ktorú viedol Jozef Cíger-Hronský. Úspešná a dobre zorganizovaná misia Matice slovenskej v USA zanechala v slovenskom krajanstve trvalú a nezmazateľnú stopu, musela však kvôli zviditeľneniu slovenskej otázky čeliť tvrdým útokom a obvineniam z protištátnej činnosti jednak zo strany americkej čechoslovakistickej tlače, československého vyslanectva a generálneho konzulátu vo Washingtone, jednak zo strany vtedajšej pražskej vlády.³⁹ Jedným z trvalých pozitívnych dôsledkov matičnej návštevy bolo niekoľko bohatých knižničných zbierok, ktoré delegácia zanechala v USA, pričom jedna z týchto knižníc sa dostala do Kláštora sv. Andreja-Svorada v Clevelande.⁴⁰ Knižničné zbierky slovenských kníh v USA majú pôvod aj v iniciatívach Spolku svätého Vojtecha, ktorý od založenia budoval vzťahy s americkými Slováckmi a počas troch svätovoježdských výprav do zámoria v rokoch 1923, 1926 a 1937 priviezol aj ním vydané knihy.⁴¹

Slovenský benediktínsky kláštor bol z iniciatívy Združenia slovenských katolíkov v Amerike a slovenských benediktínov v USA, najmä Gregora Vaniščáka a Stanislava Gmuca a s podporou clevelandského biskupa Josefa Schrembsa, pôvodom z Bavorska, založený v roku 1922 v jednej z najpočetnejších slovenských farností sv. Andreja-Svorada v Clevelande.⁴² Od roku 1927 pri kláštore pôsobila vyššia benediktínska škola. Kláštor bol dokumentom Svätej stolice z 13. júla 1934 podpísaným štátnym sekretárom, kardinálom Eugeniom Pacellim, povýšený na samostatné benediktínske opátstvo – v tom čase jediné slovenské benediktínske opátstvo vo svete, keďže benediktínske kláštory na Slovensku v dôsledku tureckej expanzie a protestantskej reformácie v 16. storočí zanikli.⁴³ V čase, keď bol v júni 1946 za opáta zvolený Teodor Kojiš ako celosvetovo najmladší benediktínsky

³⁸ Pozri SNA, f. SlvA, šk. č. 13. Správa, ktorú na kongrese Slovenskej ligy v Amerike 23. mája 1955 vo Washingtone, D.C., podal hlavný zapisovateľ Dr. František Hrušovský, časť: Archív Slovenskej ligy, s. 2-3.

³⁹ K misii Matice slovenskej pozri bližšie ROLKOVÁ, Natália. Misia Matice slovenskej medzi krajanmi v USA (1935 – 1936). In RYDLO, Jozef M. (ed). *Fidei et Patriae*, s. 608-639.

⁴⁰ HRUŠOVSKÝ, František. Slovenský ústav v Clevelande. In *Most*, roč. 2, 1955, č. 2, s. 5.

⁴¹ Cf. DOBROTKOVÁ, Marta. Vydavateľská činnosť Spolku svätého Vojtecha do roku 1939 a jej vplyv na vzťahy a kontakty so Slováckmi v Spojených štátoch amerických. In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 1, s. 86-93.

⁴² Táto, čo do počtu slovenských farníkov významná farnosť, bola založená v roku 1906 Štefanom Furdekom.

⁴³ Viac k vzniku Opátstva sv. Andreja-Svorada v Clevelande pozri HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské rehole v Amerike*. Cleveland : Slovenský ústav pri Opátstve sv. Andreja-Svorada, 1955, s. 16-39.

predstavený kláštora a zároveň najvyšší slovenský cirkevný hodnosťár v USA, malo opátstvo vyše 60 rehoľníkov a vyššiu benediktínsku školu navštevovalo okolo tisíc žiakov. V lete a na jeseň 1947 navštívil opát Kojiš Rím a Slovensko. Vo Večnom meste sa stretol so Sidorom, Hronským, ktorého poznal z jeho medzivojnovej matičnej návštevy v USA, Hrušovským a inými slovenskými exulantmi. Zúčastnil sa na súkromnej audiencii u pápeža Pia XII. a s jeho apoštolským požehnaním odcestoval na Slovensko, kde navštívil spišského biskupa Jána Vojtaššáka.⁴⁴ Pravdepodobne aj táto cesta, o ktorej zatiaľ nemáme podrobnejšie poznatky, prispela k jeho osobnému angažovaniu sa v prospech príchodu niekoľkých slovenských katolíkov do Clevelandu, predovšetkým Hrušovského, Karola Strmeňa a Jozefa Cincíka – Mikuláš Šprinc sa dostal do USA už v lete 1946 a na vyššej benediktínskej škole vyučoval cudzie jazyky.⁴⁵

Bohatá knižničná zbierka slovenských kníh sa postupne dopĺňala ďalšími exemplármi zo Spolku sv. Vojtecha, ako aj americko-slovenskej knižnej produkcie. K nárastu významu kláštornej knižnice dopomohla katalogizácia študentmi z Western Reserve univerzity v Clevelande, ale aj zriadenie samostatnej miestnosti pre knižnicu, ktorá sa po stavbe novej budovy opátstva a jej vysviacke v auguste 1952 stala realitou. Je možné sa domnievať, že práve dokončenie novej priestrannej budovy bolo bezprostredným podnetom na založenie Slovenského ústavu, o ktorom slovenskí benediktíni už dlhšie uvažovali a ku ktorému došlo 15. septembra 1952. Slovenský ústav bol zriadený zakladajúcou listinou podpísanou opátom Kojišom. Argumentovalo sa v nej nadväznosťou na tradíciu sv. Benedikta a významu benediktínov pri budovaní kresťanskej civilizácie. Popri duchovnej funkcii kláštora a výchovno-vzdelávacej úlohe školy mal ústav dopĺňať „kultúrny program slovenských benediktínov“.⁴⁶ V osobitnom štatúte sa v niekoľkých bodoch definovalo základné poslanie ústavu, medzi ktoré patrili zhromažďovanie písomností a iného dokumentačného materiálu (fotografie, hudobné nahrávky, mapy) dotýkajúceho sa života amerických Slovákov, postupné budovanie archívu a muzeálnej zbierky a napokon sprístupnenie knižnice a zbierok záujemcom o slovenský život či už z radov amerických krajanov, alebo študentov a vedeckých pracovníkov zaujímajúcich sa o slovenské reálie.⁴⁷ Slovenský ústav mal teda suplovať to, čo na Slovensku v období komunistickej totality chýbalo: slobodný vedecký výskum a slobodnú kultúru. Okrem toho sa ústav zameriaval aj na prednáškovú a publikačnú činnosť, pričom jeho členovia⁴⁸ mali študovať a spracovávať jednotlivé kapitoly slovenského krajanového života v Amerike

⁴⁴ Bližšie k návšteve opáta Kojiša v Taliansku a na Slovensku pozri HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské rehole v Amerike*, s. 61-63.

⁴⁵ ŠPRINC, Mikuláš. *K slobodným pobrežiam*. Scranton : Obrana Press, 1949, s. 250-252. Pozri tiež KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 110.

⁴⁶ Text zakladajúcej listiny je súčasťou článku Hrušovského o Slovenskom ústave. HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenský ústav v Clevelande*, s. 5.

⁴⁷ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenský ústav v Clevelande*, s. 6.

⁴⁸ Medzi zakladajúcimi členmi Slovenského ústavu sa nachádzali: Andrej Pír, tajomník ústavu, ďalej F. Hrušovský, J. Cincík, K. Strmeň a M. Šprinc. Dňa 10. novembra 1954 opát Kojiš vymenoval 16 nových členov: Henrich Bartek, Jozef Cieker, Jozef Ciger-Hronský, Konštantín Čulen, Filip Hrobák, Oľga Hušková, Michal Lacko, Marienka Michnová, Mons. Miloš Mlynarovič, Jozef Mikuš, Štefan Náhalka, Štefan Paličkář,

a *vice versa* sprostredkovať americkým Slovákom dejiny a kultúru slovenského národa. Slovenský ústav sa teda programovo neorientoval výlučne na americko-slovenské realie, ale mal celoslovenskú dimenziu.

Ohlas v slovenskej krajskej a exilovej tlači síce nebol veľký a všeobecne sa redukoval na krátky oznam⁴⁹, jeho založenie však vzbudilo záujem v neposlednom rade aj v regionálnej tlači. Slovenská liga v Amerike na 33. kongrese v apríli 1953 v Milwaukee osobným pozdravom ocenila zásluhy opáta Kojiša aj v súvislosti so založením ústavu: „Pri kláštore sv. Andreja-Svorada bol minulého roku zásluhou osv. pána opáta Teodora Kojiša, O.S.B., založený Slovenský kultúrny ústav, ktorý rozvíja čulú činnosť. Tento ústav, jediný v celej Amerike, má pravidelné prednášky o slovenskej reči, histórii, kultúre a umení na vyššej benediktínskej škole a našiel dôstojné prístrešie v novej budove kláštora slovenských otcov benediktínov. Tento ústav zhromažďuje a opatruje vzácne pamiatky našej národnej minulosti, nášho slovenského života v Amerike a ukážky slovenského ľudového umenia. Pripravuje aj výstavky, ktoré majú slovenskej i širokej americkej verejnosti ukázať našu kultúrnu vyspelosť.“⁵⁰

Hrušovského pracovné nasadenie v ústave bolo mimoriadne vysoké. Zahŕňalo široký okruh úloh, ktoré sa zameriavali na prednáškovú činnosť, keď spolu s Jozefom Cincíkom a Mikulášom Šprincom organizovali prednáškový cyklus o slovenskom jazyku, dejinách a umení. Ako redaktor bol činný nielen v tlačných médiách, ale aj v rozhlasovom programe slovenského vysielania clevelandského miestneho rozhlasu. Pracoval aj ako knihovník, keď sa angažoval v kontaktoch s verejnými knižnicami v USA, napríklad spolupracoval s kongresovou knižnicou vo Washingtone a s verejnou knižnicou v Clevelande aj v otázke zapožičiavania kníh.⁵¹ Na jeseň 1954 vypracoval zoznam a zostavil zásielku vyše stovky kníh pre oddelenie slovanských štúdií na Univerzite v Montreale (Department of Slavic Studies, Université de Montréal/University of Montreal), o ktoré ho požiadal Jozef M. Kirschbaum ako začínajúci profesor na spomínanom oddelení. Hrušovský tak nemalou mierou pomohol pri vybudovaní slovenskej knižnice Montrealskej univerzity. Zásielky kníh, ktoré sa museli rozložiť do niekoľkých menších balíkov, aby ľahšie prešli cez kanadské colné úrady, obsahovali nielen náučnú literatúru, ale aj beletriu či zbrané diela Kukučina, Hviezdoslava a Vajanského.⁵² Zásielky kníh sa posielali aj do Ríma na Pápežský orientálny ústav, kde v tom čase pôsobil jezuita Michal Lacko. Hrušovský zostavoval bibliografie a podieľal sa aj na príprave miestopisej mapy Slovenska, ktorá

Jozef Papin, Rudolf Petrák, František Šubík, Ernest Žatko-Bor. HRUŠOVSKÝ, František. Slovenský ústav v Clevelande, s. 11.

⁴⁹ Napr. zriadenie Slovenského kultúrneho ústavu. In *Slobodné Slovensko*, roč. 7, 1. 10. 1952, s. 3.

⁵⁰ SNA, f. SlvA, šk. č. 12. Slovenská liga v Amerike Opátstvu sv. Andreja-Svorada v Clevelande, v Milwaukee, Wisc., 27. apríla 1953, s. 1-2.

⁵¹ HRUŠOVSKÝ, František. Slovenský ústav v Clevelande, s. 8.

⁵² SNA, f. Jozef M. Kirschbaum, šk. č. 19, korešpondencia H. Hrušovský Kirschbaumovi, 9. 10. 1954; Kirschbaum Hrušovskému 18. 10. 1954; Hrušovský Kirschbaumovi, 11. 11. 1954. V korešpondencii sa nachádza aj neúplný zoznam kníh. Obsahuje diela Ivana Kramoriša, Henricha Bartka, Milana Hodžu, Karola Sidora, Jozefa Škultétyho, Františka Hrušovského a ďalších. Hrušovský Kirschbaumovi, 11. 11. 1954, Soznam kníh, ktoré Slovenský ústav v Clevelande, Ohio, posielala slovenskému oddeleniu University of Montreal.

vzbudila veľký záujem u amerických Slovákov. Ako už bolo spomenuté, pracoval aj ako archivár, keďže zhromažďoval archívnu pozostalosť Ligy. Napokon treba spomenúť Hrušovského rozsiahlu publikačnú činnosť, o ktorej už čiastočne bola reč. Vo vydavateľstve Slovenského ústavu mu vyšlo vlastne len jedno dielo, aj keď rozsahom patrilo medzi najväčšie Hrušovského diela v exile. Z hľadiska historiografie išlo o vyčerpávajúcu monografiu *Slovenské rehole v Amerike*, v ktorej autor podrobne spracoval dejiny dvoch mužských (benediktíni a františkáni) a siedmich ženských slovenských reholí v USA: Kongregácia sestier svätého Cyrila a Metoda v Danville, Kongregácia milosrdných sestier svätého Vincenta v Perrysville a Bedforde, Provincia školských sestier III. rádu svätého Františka v Bellevue, Kongregácia sestier III. rádu svätého Dominika v Oxforde, Priorát sedembolestnej Panny Márie sestier benediktínok v Tinley Park a Dcéry svätého Františka Assiského v Lacone.⁵³ Z bibliografie, ktorú autor pre napísanie diela použil a z ktorej čerpal, je zrejmé, že bez možnosti štúdia knižničných zbierok a písomností uložených v Slovenskom ústave by vedecká publikácia nevznikla. Samotný autor to v úvodníku knihy komentuje nasledovne: „Kniha ‚Slovenské rehole v Amerike‘ je jedným z prvých literárnych plodov, ktoré sa zrodili a dozreli v knižnici Slovenského ústavu pri Opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande. Osv. pán opát Teodor Kojiš, O.S.B., ktorý túto slovenskú kultúrnu ustanovizeň podľa príkladu a v duchu tradície benediktínskych kláštorov založil, nech prijme vrúcne poďakovanie, že založením Slovenského ústavu stvoril prostredie, kde pokojne možno sa venovať i štúdiu minulosti amerických Slovákov. Osobitné poďakovanie patrí osv. p. opátovi nielen za to, že mi túto prácu umožnil a že ju s trpezlivosťou a pozornosťou od začiatku až do konca sledoval, ale i za to, že našiel spôsob, aby toto dielo neostalo v rukopise.“⁵⁴

Hrušovský v úvodníku vyjadril poďakovanie aj tlačiarňi Obrana Press, ktorá knižku vytlačila a ktorá pod vedením Michala Bosáka ml. patrila medzi najkvalitnejšie americko-slovenské tlačiarne. Význam Hrušovského dejín slovenských reholí v USA umocňuje aj skutočnosť, že v čase vzniku boli na Slovensku všetky katolícke rehole a kongregácie násilným zásahom československého komunistického režimu zrušené. Popri mapovaní slovenských reholí v USA Hrušovský zbieral materiál pre ďalšiu veľkú tému dejín amerických Slovákov. Chcel spracovať dejiny slovenských osád (farností), kostolov a škôl. Pre predčasnú smrť dielo nestihol napísať.

Práca v ústave bola náročná a vyčerpávajúca. V listoch Jozefovi Kirschbaumovi sa preto musel ospravedlňovať za meškanie s odpoveďou, ako to bolo napríklad v septembri 1953, krátko po oslave päťdesiatich narodenín: „Nevysvetľujte si po zlom, že som tak dlho mlčal. Ponajprv, chcel som sa naozaj dožiť svojej päťdesiatky, ktorá pripadla na 7. septembra. Potom po krátkej dovolenke a na začiatku šk.[olského] roka navalilo sa mi

⁵³ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské rehole v Amerike*. Pozri tiež POLLA, Belo. František Hrušovský ako exilový historik, s. 240-241.

⁵⁴ HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské rehole v Amerike*, predslov, s. XII. Vo vydavateľstve Obrana Press vyšli Hrušovskému ďalšie tituly: *Slovenskí vládatári*. Scranton : Obrana Press, 1948, 263 s.; *This is Slovakia. A country You do not know*. Scranton : Obrana Press 1953, 110 s.

toľko roboty, že som nestihol vybavovať svoju korešpondenciu.“⁵⁵ Na inom mieste sa mu zasa sťažoval, že musí nadmerne veľa publikovať, pričom je nútený používať už vydané práce: „Pokúsím sa napísať nejaký prehľad o slovenskej minulosti, hoci je mi to už trochu protivné, lebo už by som na to potreboval nejaký mlynček, ktorý by to za mňa odomlel. Písal som o tom už toľkorakým spôsobom a v toľkých variáciách, že ma to už unavuje.“⁵⁶

Hrušovský, ktorý pred odchodom do exilu patril medzi najpopulárnejších a aj najviac vydávaných slovenských historikov, sa popularite evidentne tešil aj v zahraničí, čoho dôkazom sú jeho početné publikácie a vydania. Knižka *This is Slovakia. A country you do not know*,⁵⁷ v ktorej popularizačným spôsobom prerozprával slovenské dejiny, sa rozposlala americkým kongresmanom a senátorom, dôležitým politickým činiteľom a stovkám knižníc v USA a na Západe. Celkovo sa rozposlalo okolo dvetisíc kusov.⁵⁸

Slovenský ústav v Clevelande vznikol celé jedno desaťročie pred oveľa známejším Slovenským ústavom sv. Cyrila a Metoda v Ríme a po vzniku tohto excelentného slovenského katolíckeho centra vo Večnom meste s ním úzko spolupracoval najmä v oblasti vydávania kníh, ktoré sa cez železnú oponu pašovali na Slovensko. Ako dokumentačné a informačné stredisko amerických Slovákov existuje dodnes.

František Hrušovský a Slovenská národná rada v zahraničí

Slovenská národná rada v zahraničí (SNRvZ) vznikla na jeseň 1948 v Ríme reorganizáciou už existujúcej Slovenskej národnej rady v Londýne, ktorá od roku 1943 ako súčasť slovenského protinacistického a protibenešovského odboja hájila právo Slovákov na štátnu samostatnosť.⁵⁹ SNRvZ sa hlásila k myšlienke nezávislého demokratického Slovenska vo federalizovanej Európe a bojovala za jeho oslobodenie spod komunizmu. V jej radoch účinkovala elita slovenského politického života, ktorá sa v rokoch 1945 – 1948 rozhodla pre exil: bývalí slovenskí diplomati (Jozef Cieker, Fraňo Tiso, Bohdan Galvánek, Jozef Mikuš, Jozef Kirschbaum), bývalí poslanci, povereníci a predstavitelia Demokratickej strany⁶⁰ (Emanuel Böhm, Štefan Blaško, Imrich Kružliak) a Strany slobody

⁵⁵ SNA, f. Jozef M. Kirschbaum, šk. č. 19, korešpondencia H. Hrušovský Kirschbaumovi, 11. 9. 1956.

⁵⁶ SNA, f. Jozef M. Kirschbaum, šk. č. 19, korešpondencia H. Hrušovský Kirschbaumovi, 24. 8. 1949.

⁵⁷ HRUŠOVSKÝ, František. *This is Slovakia*. V roku 1978 vyšla v reedícii HRUŠOVSKÝ, František. *This is Slovakia. A country You do not know*, Cambridge (Ontario) : Friends of good books, 1978.

⁵⁸ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 25. Súhrnná správa o činnosti užšieho predsedníctva SNRvZ za prvý rok na pôde Spojených štátov amerických, nedatované (zrejme koniec roka 1953), s. 4.

⁵⁹ K Slovenskej národnej rade v Londýne pozri POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František. *Zahraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti*.

⁶⁰ Povereník zdravotníctva Emanuel Böhm a poslanec Ústavodarného národného zhromaždenia Štefan Blaško, obidvaja za Demokratickú stranu, prišli do exilu na jar 1948 spolu s vedúcimi predstaviteľmi Demokratickej strany Jozefom Lettrichom, Rudolfom Fraštickým a ďalšími. Počas prvého verejného vystúpenia československých nekomunistických politikov Národného frontu na zhromaždení v Londýne v máji 1948 sa dištancovali od programu československého exilu, ktorý znamenal návrat k „masarykovsko-benešovským koncepciám“ predmnichovskej ČSR. Pozri Prehlásenie z 1. 6. 1948 pre Czechoslovak Relief Committee. SYRNÝ, Marek. Slovenskí demokrati v exile. In SYRNÝ, Marek a kol. *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte studenej vojny*. Turany, 2021, s. 132-172, 152-153.

(Jozef Hanzel), ako aj novinári, spisovatelia, historici či matičiari (Konštantín Čulen, Jozef Cíger-Hronský, František Hrušovský). Bola uznaná Slovenskou ligou v Amerike, ktorá jej poskytla zázemie a finančnú podporu a v roku 1952 zriadila jej pobočku vo Washingtone.

Program SNRvZ nevychádzal z kontinuity prvej Slovenskej republiky, pretože Karol Sidor, ktorý organizáciu založil a až do svojej predčasnej smrti v októbri 1953 ako predseda viedol, bol presvedčený, že podpísaním posledného „kapituláčného“ aktu slovenskej vlády 8. mája 1945 v Kremsmünstri prestala existovať.⁶¹ Národná a štátna suverenita sa odvodzovala od samourčovacieho práva národov v zmysle medzinárodnoprávných dokumentov.⁶² Za hlavné ciele svojej činnosti si určila: *po prvé* po boku západných demokracií pracovať za oslobodenie Slovenska spod komunizmu a za vytvorenie demokratického štátu ako rovnoprávneho člena medzinárodného spoločenstva; *po druhé* reprezentovať slovenské oslobodzovacie hnutie pred svetovou verejnosťou; *po tretie* organizovať sociálnu prácu a pomoc pre slovenských utečencov a *po štvrté* ustanoviť vo vhodnom čase všetky také orgány, ktoré zabezpečia plnosť slovenského štátneho života.⁶³ Od založenia disponovala pobočkami v Londýne, kde pôsobil zakladateľ jej predchodkyne Peter Prídavok, ktorý zastával funkciu generálneho tajomníka SNRvZ. V Paríži pôsobili Jozef Mikuš, Jozef Mikula a bývalý podpredseda Strany slobody Jozef Hanzel;⁶⁴ prvý z nich po presídlení do Washingtonu od začiatku roka 1952 viedol kanceláriu Slovenskej ligy v Amerike v hlavnom meste USA, patril však tiež medzi vedúcich funkcionárov SNRvZ (od roku 1955 ako predseda zahraničnej komisie SNRvZ). Jozef Mikula, jeden zo zakladateľov Slovenského revolučného odboja, po príchode do USA nadviazal kontakty s kongresmanom Charlesom J. Kerstenom a spolupracoval s ním pri prípravách Výboru pre vyšetrovanie komunistickej agresie.⁶⁵ Odbočku SNRvZ v Západnom Nemecku viedol Matúš Černák, bývalý slovenský vyslanec v Berlíne, ktorý si počas vojny vybudoval vzťahy s protihitlerovskou opozíciou z radov kresťanských politikov v okolí budúceho spolkového kancelára Konrada Adenauera. Po jeho príchode do Mníchova koncom októbra 1950 mohol tieto kontakty zúročiť v prospech vybudovania silnej slovenskej exilovej

⁶¹ SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. 2. vydanie. Bratislava : Libri historiae, 2012, s. 219-220.

⁶² Šlo predovšetkým o Atlantickú Chartu a Chartu OSN. Slovenská národná rada v zahraničí utvorená. In *Slovenský národ/La Nation Slovaquie*, roč. 1, 15. 1. 1949, č. 1, s. 1.

⁶³ Slovenská národná rada v zahraničí utvorená, s. 1. Pozri tiež SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 3627/2006. List Prídavka a Sidora Hrušovskému, 1. 1. 1949.

⁶⁴ Jozef Hanzel sa po príchode do francúzskeho exilu rozišiel s bývalými straníckymi kolegami naďalej zotrúvajúcimi na platforme československej štátnosti. Od januára 1949 začal s podporou francúzskej vlády vydávať dvojjazyčný slovensko-francúzsky tlačový orgán SNRvZ *Slovenský Národ/La nation slovaque*. Neúspešne sa usiloval sa aj o vstup SNRvZ do medzinárodnej Únie roľníkov (tzv. zelenej internacionály). HANZEL, Jozef. *Za slobodu národa v exile*. Bratislava : Výtvarná agentúra A1, 2002, s. 26-30.

⁶⁵ KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Kongresman Charles J. Kersten a výbor Kongresu Spojených štátov amerických pre vyšetrovanie komunistickej agresie. In *Historický zborník. Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*, roč. 29, 2019, č. 2, s. 66-79; KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Congressman Charles J. Kersten and the United States of America Congress' Select committee on Communist Aggression. In *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, roč. 5, 2019, č. 1-2, s. 124-137.

reprezentácie s podporou západonemeckých vládnych miest.⁶⁶ V Madride zostal po vojne vyslanec Jozef Cieker, ktorý od jesene 1949 viedol slovenské vysielanie Španielskeho národného rozhlasu (Radio nacional de España), bol riaditeľom univerzitného kolégia pre východoeurópskych študentov (Kolégium svätého Jakuba apoštola) a celkovo bol jedným z adresátov podpory frankistického Španielska, ktoré po skončení vojny s veľkou razantnosťou podporovalo antikomunistický exil zo štátov sovietskeho bloku.⁶⁷ Okrem pobočiek existovali v niektorých štátoch aj tzv. reprezentácie SNRvZ, a to v Rakúsku, Argentíne, Čile a Belgicku, v roku 1953 sa založili pobočky v Austrálii a Švédsku.⁶⁸ SNRvZ bola organizáciou pôsobiacou takpovediac v celom slobodnom svete, všade tak, kde po roku 1945 vznikli centrá slovenskej diaspóry.

V kontexte povojnového *status quo* a veľmocenského rozdelenia sfér vplyvu medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom bola pozícia slovenského exilu s programom štátnej samostatnosti najzložitejšia práve v centre diania svetovej politiky, USA. Postoj Spojených štátov amerických tradične považujúcich Československo, ktoré vzniklo v roku 1918 v systéme parížskeho mierového poriadku, za vlastné dieťa liberálnej demokracie a formálne síce uznávajúc právo národov na samourčenie, bol vo vzťahu k štátoprávnenému usporiadaniu strednej Európy nemenný. Vláda USA otvorene podporovala a financovala československý exil združený v Rade slobodného Československa (RSČ), založenej vo februári 1949 vo Washingtone, ktorej hlavným programovým cieľom bolo jednotné Československo. Dominovali v nej českí národní socialisti, zväčša blízki spolupracovníci prezidenta Edvarda Beneša, ako aj politické strany predfebruárového Národného frontu, pričom je otázne, do akej miery bola politika týchto zväčša ľavicovo orientovaných strán zásadne antikomunistická a do akej miery boli spoluzodpovední za prevzatie moci komunistami. Slovenských demokratov, ktorí v posledných poloslobodných voľbách v máji 1946 získali prevažnú väčšinu hlasov slovenských voličov, zastupoval bývalý predseda Slovenskej národnej rady Jozef Lettrich, ktorý v RSČ nedokázal presadiť ani princíp federácie, ba ani princíp rovnoprávnosti a napokon z nej vystúpil.⁶⁹ SNRvZ pokladala

---

⁶⁶ K pôsobeniu Matúša Černáka v Západnom Nemecku v rokoch 1950 – 1955 pozri HRABOVEC, Emília. Politické aktivity Matúša Černáka v slovenskom exile v kontexte medzinárodného vývoja (1948-1955). In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 1, s. 95-150.

⁶⁷ Viac k téme: EIROA, Matilde. From the Iron Curtain to Franco's Spain: Right-Wing Central Europeans in Exile. *Central Europe*, s. 1-16. Dostupné online: <https://www.academia.edu/37280473/From_The_Iron_Curtain_to_Francos_Spain_Right-Wing_Central_Europeans_in_Exile> [1. 6. 2020].

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Zahraničné vysielanie na Slovensko v období nástupu komunistickej totality, s. 20-41.

⁶⁸ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 25 (1953). Súhrnná správa o činnosti užšieho predsedníctva SNRvZ za prvý rok na pôde Spojených štátov amerických, nedatované (zrejme koniec roka 1953), s. 4.

⁶⁹ Viac k snahám Jozefa Lettricha o presadenie federalizačného princípu a rovnocenného postavenia Slovákov v štruktúrach Rady slobodného Československa pozri SYRNÝ, Marek. Slovenskí demokrati v exile, s. 150-172. Proti RSČ ostro vystupovali predstavitelia sudetských a karpatských Nemcov v Západnom Nemecku, ktorí českých národných socialistov v okolí Beneša vinili z násilného vyhnania Nemcov z Československa. Pozri napríklad vystúpenie Rudolfa Lodgmana von Auena, predsedu Zväzu krajanských spolkov (*Verband der Landsmannschaften*), počas Dňa sudetských Nemcov v máji 1953 vo Frankfurte nad Mohanom, v ktorom

za nevyhnutné protestovať proti nárokom Rady slobodného Československa vystupovať v mene slovenského národa pred svetovou verejnosťou.⁷⁰ V októbri 1949 jej vedenie vydalo pamätný spis o politických cieľoch Rady slobodného Československa (*Aide-Memoire concernant les visées politiques du soi-distant Conseil de la Tchécoslovaquie libre*), v ktorom sa odmietli nároky RSC reprezentovať slovenskú otázku. Pamätný spis bol doručený všetkým západoeurópskym vládam a považuje sa za jeden z najvýznamnejších počínov exilovej organizácie v prvých rokoch jej účinkovania.⁷¹

Na prahu studenej vojny slovenský politický exil v okolí Sidora rýchlo pochopil váhu amerického faktora a z tohto dôvodu, ako aj z dôvodu silnej americko-slovenskej komunity sa začiatkom päťdesiatych rokov prenieslo hlavné sídlo SNRvZ do USA. Sidorovi sa síce pre silný odpor pražskej vlády a československého vyslanectva v USA nepodarilo emigrovať do USA,⁷² podarilo sa mu však usadiť v susednej Kanade. V roku 1950 sa zúčastnil na prednáškovom turné po USA, počas ktorého osobne navštívil Štátny department. Hlavným zmyslom prednáškového turné a návštevy na Štátnom departmente nebola len samotná slovenská otázka, ale predovšetkým zdôrazňovanie zásadného antikomunizmu slovenského exilu, ktorý s nastupujúcou studenou vojnou veľmi rýchlo pochopil, že antikomunistické postoje sú pre ciele slovenskej politiky na pôde USA kľúčové. S programom antikomunizmu SNRvZ súhlasili aj americké vládne miesta, ktoré nebránili v jej ďalšom pôsobení v Spojených štátoch amerických.⁷³ Sidorovo prednáškové turné v USA sa považuje za vyvrcholenie jeho exilovej kariéry, po ktorom

---

označil RSC za „zločinnú inštitúciu“, pretože jej členovia „plánovali a previedli vyhnanie sudetských Nemcov a ich olúpenie, čím zavinili smrť státisícov ľudí.“ Manifestácia za spravodlivosť v Európe. In *Slobodné Slovensko. Noviny Slovákov v cudzine*, roč. 8, jún 1953, č. 11-12, s. 1.

⁷⁰ Vo *Vyhlasení SNRvZ o takzvanej Rade slobodného Československa* z 15. júna 1949 bola RSC označená za „neslovenskú organizáciu“, ktorá „za pomoci nepatrnej slovenskej menšiny“ čini vyhlásenia alebo prijíma záväzky v mene slovenského národa. Pozri *Vyhlasenie SNRvZ o takzvanej Rade slobodného Československa*. In *Slovenský národ/La nation slovaquie*, roč. 1, 15. jún 1949, č. 11, s. 1.

⁷¹ Text memoranda uverejnený KIRSCHBAUM, Joseph M. *Slovakia – Nation at the crossroads of Central Europe*. New York : Robert Spellers and Sons, 1960, s. 327-330, dok. 55. Pozri tiež *Aide-Memoire*. In *Slovenský národ/La Nation slovaque*, roč. 1, 1. – 15. december 1949, č. 23, s. 4; SNK, LA, f. Jozef Mikuš (korešpondencia Mikuš Sidor). Mikuš Sidorovi, 26. 10. 1949.

⁷² Sidorovi sa napriek affidavitom od rodinných príbuzných, pozvánke opáta Kojiša a dokonca intervenciám Zahraničného výboru Snemovne reprezentantov Kongresu USA imigračné vízum získať nepodarilo. Cf. HRABOVEC, Emília. „Boj o Slovensko neprebíha medzi Prahou a Bratislavou, ale medzi Prahou a Rímom.“ Slovenská otázka vo vzťahoch medzi Svätou stolicou a „ľudovo-demokratickým“ Československom 1945 – 1948. In *Slovenský časopis historický*, roč. 2, 2022, č. 1, s. 83-84.

⁷³ Počas rozhovorov medzi Sidorom, predsedom SlvA Filipom Hrobákom, zástupcom Prvej katolíckej slovenskej jednoty Jánom J. Sirotniakom a zástupcami Štátneho departmentu USA v osobe riaditeľa Úradu pre východoeurópske záležitosti Charlesa W. Yosta a Harolda C. Vedelera, krátkodobého chargé d'affaires na veľvyslanectve USA v Prahe, sa zdôrazňoval Sidorov antikomunistický postoj a vyzdvihoval sa zápas za oslobodenie spod komunizmu ako zásadný bod programu SNRvZ. Sidor hovoril tiež o slovenskej štátnosti v rámci kresťanskej „dunajskej federácie“. Zo strany amerických úradníkov zaznel súhlas s pôsobením SNRvZ v USA. Pozri Department of State (Confidential). Memorandum of Conversation, June 14, 1950. Subject: Activities and Views of Karol Sidor, s. 1-3. (Za poskytnutie dokumentu ďakujem Ing. Igorovi Uhríkovi.) K Sidorovej ceste po USA pozri KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku*, s. 56-62.

nasledoval vzhľadom na jeho zlý zdravotný stav, problémy súvisiace s rozpoltenosťou exilu a nemalé finančné ťažkosti útlm.

Hlavným kapitálom slovenskej exilovej politiky v čase vyvrcholenia studenej vojny v prvej polovici päťdesiatych rokov bol predovšetkým jej antikomunistický postoj. V tomto zmysle sa SNRvZ mohla oprieť o podporu niektorých amerických kongresmanov a senátorov, ktorí kritizovali prílišnú ústretovosť USA voči Sovietskom a uvedomovali si, že slovenský antikomunizmus má hlboké korene. V prvom rade treba spomenúť republikánskeho kongresmana Charlesa Josepha Kerstena, katolíka zásadného antikomunistického zmýšľania, ktorý bol v rokoch 1947 – 1949 a 1951 – 1955 členom snemovne reprezentantov Kongresu USA za Republikánsku stranu a bol iniciátorom kongresových výborov pre vyšetrovanie komunistickej agresie. So slovenským exilom a slovensko-americkými krajauskými organizáciami v USA dlhodobo spolupracoval a bol častým hosťom na ich snemovaní. Bol presvedčený, že zachovanie Slovenskej republiky po skončení vojny by viac poslúžilo protikomunistickým cieľom USA v strednej Európe, než ako to bolo v prípade obnoveného Československa s ľavicovo orientovanou a prosovetskou vládnu garnitúrou na čele s prezidentom Benešom. Začiatkom júla 1951 pred Zahraničným výborom Kongresu USA predniesol rezolúciu, v ktorej požadoval uplatnenie samourčovacieho práva a uskutočnenie slobodných volieb na Slovensku: „Rezolúcia preto vyzýva prezidenta Spojených štátov amerických dať pokyn svojim zástupcom v Organizácii spojených národov, aby požadovali, aby sa na Slovensku konali slobodné voľby pod dohľadom OSN, čím by sa Slováci mohli slobodne rozhodnúť o svojej národnej budúcnosti bez akéhokoľvek vonkajšieho nátlaku.“⁷⁴

V máji 1952 na snemovaní Slovenskej ligy v Amerike vyslovil pozoruhodnú vetu, ktorou verejne priznal, že Slovensko nemalo byť pozbavené vlastnej štátnosti: „Nezávislé Slovensko nemalo byť zničené.“ („Independent Slovakia should not have been destroyed.“)⁷⁵ Kersten bol presvedčený o význame protikomunistického hnutia Biela légia a o existencii podzemného hnutia na Slovensku. V júli 1953 sprostredkoval návštevu delegácie SNRvZ v Štátnom departemente. Delegácia odovzdala riaditeľovi Odboru pre východoeurópske záležitosti Walworthovi Barbourovi memorandum SNRvZ určené pre štátneho tajomníka Johna Fostera Dullesa.⁷⁶ Zmyslom memoranda a návštevy na Štátnom departemente bolo v súvislosti s nástupom nového prezidenta Dwighta Eisenhowera a novej vlády USA

⁷⁴ The Kersten Resolution for the Freedom of the Slovaks (No. 139). In *Congressional Record*, 17. 7. 1951, č. 959126 – 39804.

⁷⁵ Kerstenov prejav publikovala *Jednota* (Middletown), 28. 5. 1952. K účinkovaniu Charlesa J. Kerstena v súvislosti so slovenskou otázkou pozri bližšie KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Kongresman Charles J. Kersten, s. 124-137; KERSTEN, Charles J. *Communist Takeover and Occupation of Czechoslovakia. Special Report No. 8 of the Select Committee on Communist Aggression*. House of Representatives, Eighty-Third Congress, Washington, 1955.

⁷⁶ University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fascikel 25 (1953). Zápisnica zo zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ v hoteli Congressional vo Washingtone 2. júla 1953; Barbour Kerstenovi, 22. 7. 1953. Na návšteve Štátneho departementu USA sa zúčastnili Emanuel Böhm vo funkcii úradujúceho predsedu SNRvZ, Štefan Blaško, Jozef Paučo, Štefan Magura a Jozef Mikuš, riaditeľ kancelárie SlVA vo Washingtone. Členom delegácie SNRvZ mal byť aj F. Hrušovský, čo sa napokon

informovať o slovenskej otázke, prezentovať vôľu Slovákov po samostatnom štáte, zdôrazniť účasť na protikomunistickom zápase Slovákov doma a v zahraničí a vyžiadať si od amerických vládnych miest takú podporu pre slovenský exil, akú v USA požívali ostatné exily spoza železnej opony.⁷⁷ Súčasťou memoranda bola aj požiadavka na zriadenie samostatnej slovenskej redakcie v rámci vysielania Hlasu Ameriky a Rádia Slobodná Európa (RFE), čím by bol zabezpečený „samostatný slovenský hlas v psychologickvej vojne proti komunizmu“⁷⁸.

Odpoveď Štátneho departmentu na memorandum SNRvZ prišla takmer okamžite vo forme listu Barboura kongresmanovi Kerstenovi koncom júla 1953. V liste Barbour potvrdil zásadný postoj vlády USA o nemennosti statusu quo v strednej Európe a o princípe „nepredurčovania“ (*non-predetermination*) budúceho politického vývoja. To znamenalo, že sa vláda USA nemienila nechať zatahnuť do diskusií o budúcnosti zotročených národov: „Pokiaľ ide o slovenskú otázku, vláda Spojených štátov zastáva názor, že Česi a Slováci by si mali sami určiť svoj vzájomný vzťah, ako aj vzťah k ostatným národom Európy za slobodných podmienok a že medzitým by sme nemali predbiehať takéto rozhodnutie. Ak by Spojené štáty v tom čase uprednostňovali rozbitie Československa a vytvorenie samostatného slovenského štátu, aj vzhľadom na to, že väčšina Slovákov v slobodných voľbách nikdy nevyjadrila podporu takémuto vývoju, slúžilo by to – podľa nášho názoru – len na odvrátenie pozornosti Čechov a Slovákov od hlavného cieľa, ktorým je oslobodenie sa od sovietskej nadvlády.“⁷⁹

Inými slovami, vláda USA vnímala otázku štátoprávneho pomeru Slovákov a Čechov ako vnútropolitickú záležitosť Československa a do popredia kladla protikomunistický odboj pred otázkou samourčenia Slovákov, ktorú vnímala ako druhoradú. Politika „nepredurčovania“ sa ako zásadný postoj vlády USA vzťahovala na celé obdobie existencie Československa.

Vedenie SNRvZ si dôležitosť amerického faktora pre slovenský exil uvedomovalo. Z tohto dôvodu sa ústredné predsedníctvo na schôdzi v Montreale v novembri 1952 rozhodlo preniesť tzv. direktórium, neskôr premenované na užšie predsedníctvo, na pôdu USA, konkrétne do New Yorku. V newyorskej kancelárii užšieho predsedníctva sa v polovici februára 1953 konala jeho prvá schôdza.⁸⁰ Úradujúcim podpredsedom bol z poverenia

---

nezrealizovalo. Delegáciu prijal okrem Walwortha Barboura aj úradník poverený agendou Československa Harold Vedeler.

⁷⁷ University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fascikel 17. *Memorandum of the Slovak National Council Abroad to His Excellency John Foster Dulles, Secretary of States of the United States of America regarding the Policy of the former American Administration toward Slovakia*, 28. 5. 1953.

⁷⁸ University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fascikel 17. *Memorandum of the Slovak National Council Abroad to His Excellency John Foster Dulles, Secretary of States of the United States of America regarding the Policy of the former American Administration toward Slovakia*, 28. 5. 1953, s. 1.

⁷⁹ University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fasc. 25. Barbour Kerstenovi, 22. 7. 1953.

⁸⁰ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 25. Súhrnná správa o činnosti užšieho predsedníctva SNRvZ za prvý rok

Karola Sidora Emanuel Böhm, ktorý schôdze užšieho predsedníctva viedol.⁸¹ Kancelária SNRvZ v New Yorku bola oficiálne otvorená 1. apríla 1953.

Rok 1953 – šiesty rok v existencii SNRvZ – bol celkovo bohatý na udalosti. Uskutočnila sa reorganizácia, v septembri vstúpili do platnosti nové stanovy, vypracovalo sa memorandum pre štátneho sekretára Dullesa, ako už bolo spomenuté, viedli sa rokovania so Slovenským oslobodzovacím výborom (SOV) za účelom zjednotenia exilu, uskutočnilo sa viacero pokusov o prijatie do medzinárodných exilových federácií. Intenzívne pokusy o prijatie smerovali predovšetkým ku Kresťanskodemokratickej únii strednej Európy (Christian Democratic Union of Central Europe, CDUCE), ktorá bola založená v júni 1950 v New Yorku z kresťansky orientovaných exilov zo stredovýchodnej Európy.⁸² Úsilie SNRvZ o prijatie sa vzťahovalo aj na Zhromaždenie podmanených európskych národov (Assembly of Captive European Nations, ACEN), ktoré vzniklo v septembri 1954 pod záštitou Výboru pre slobodnú Európu (Free Europe Committee) ako strešná organizácia politických exilov zo stredovýchodnej Európy a slúžilo ako dôležitá tribúna protikomunistického zápasu exilových reprezentácií národov za železnou oponou na svetovej scéne.⁸³ Napriek mnohým pokusom o prijatie, najmä zo strany Jozefa Mikuša, sa však SNRvZ nepodarilo vstúpiť ani do jednej zo spomenutých exilových federácií.⁸⁴

Hrušovský patril od založenia SNRvZ medzi vysokých funkcionárov, keďže bol podpredsedom a zároveň členom predsedníctva.⁸⁵ Od príchodu do exilu sa pridal spolu s Hronským k Sidorovej skupine, udržiaval s ním korešpondenciu⁸⁶ a radil sa s ním v politických otázkach exilu. SNRvZ si predstavoval ako celonárodnú reprezentatívnu organizáciu, nie ako politickú stranu. Svoje predstavy zhrnul v jednom z listov Sidorovi v decembri 1950: „Čo sa týka SNRvZ, som za to, aby to bola ustanovizeň reprezentatívna, totiž aby bola kvázi akousi vládou, snemom a všetkým a aby bola podľa toho aj

---

na pôde Spojených štátov amerických, nedatované (zrejme koniec roka 1953), s. 1.

⁸¹ *Bulletin SNRvZ*, č. 1, september 1952, s. 1.

⁸² Bližšie k CDUCE pozri NEKOLA, Martin. „Exilové internacionály“ ve studené válce jako nástroj boje proti komunismu. In *Soudobé dějiny*, roč. 22, 2015, č. 1-2, s. 120-124.

⁸³ MAZURKIEWICZ, Anna. *Voice of the Silenced Peoples in the Global Cold War. Assembly of Captive European Nations, 1954 – 1972*. Oldenburg, 2021; MAZURKIEWICZ, Anna. Východoeurópske kooperácie – politický exil ako nadnárodný fenomén na začiatku studenej vojny, 1947 – 1955. In SYRNÝ, Marek a kol. *Politický exil zo Slovenska po februári 1948*, s. 8-26, tu 21-25. ACEN od roku 1959 organizovalo za veľkej pozornosti médií Týždeň zotročených národov (Captive Nations Week), ktorý prezident USA Eisenhower stanovil každoročne na tretí júlový týždeň. NEKOLA, Martin. K úloze Čechů a Slováků v exilových internacionálách v prvých letech studené války. In SYRNÝ, Marek a kol. *Politický exil zo Slovenska po februári 1948*, s. 65-82, tu s. 81.

⁸⁴ KIRSCHBAUM, Jozef M. Prečo nie sme v Únii kresťanských demokracií? In *Bulletin SNRvZ*, roč. 5, marec 1957, č. 3, s. 3. V CDUCE boli zastúpení českí ľudovci pod vedením Adolfa Procházkou, ktorý prijatie SNRvZ bojkotoval. V ACENE zastupovala Československo RŠČ, čo bol hlavný dôvod, prečo SNRvZ členstvo nezískala.

⁸⁵ Cf. University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 24 (1952). Odbočka Slovenskej národnej rady v zahraničí pre Spojené štáty americké, Middletown 22. 2. 1952 (správa J. Pauču).

⁸⁶ Časť korešpondencie sa nachádza v archíve Slovenského ústavu v Clevelande vo fonde Karola Sidora.

organizovaná. Nesúhlasím s tým, aby sa zo SNRvZ robila akási organizácia, podobná politickej strane, aké sme mali na Slovensku, a aby sa budoval nejaký zložitý aparát s mnohými úlohami, členmi a celou sieťou všelijakých menších i väčších telies, lebo potom budeme len korešpondovať, plány robiť, schôdze pripravovať a slamu mlátiť. Ale som za to, aby SNRvZ mala evidenciu o všetkých emigrantoch, aby ich držala nie ako svojich členov, ale ako ľudí, ktorí s ňou súhlasia a ju podporujú. Všetci emigranti dobrej vôle mali by vedieť, že SNRvZ má o nich záujem a počíta na ich dôveru a pomoc.⁸⁷

V exile stál Hrušovský v opozícii voči Ďurčanskému a nebol nevyhnutne za zjednotenie so Slovenským oslobodzovacím výborom. Vedel, že Ďurčanský bol ako politický exulant vzhľadom na jeho minulosť vo vládných kruhoch vo Washingtone neprijateľný.⁸⁸ Je možné sa domnievať, že Hrušovského negatívne vnímanie Ďurčanského exilovej činnosti⁸⁹ ovplyvnilo vedenie Slovenskej ligy v Amerike a jej predsedu Hrobáka, ktorý rokovania medzi Sidorom a Ďurčanským v Niagara Falls koncom februára 1951 napokon odmietol, čo nakoniec viedlo k prerušeniu úsilí o zjednotenie slovenského politického exilu s programom štátnej samostatnosti Slovenska v danom období.⁹⁰

Na schôdzi užšieho predsedníctva SNRvZ sa Hrušovský po prvýkrát osobne zúčastnil koncom septembra 1953, keď sa zasadnutie z jeho iniciatívy konalo v miestnosti Slovenského ústavu v Clevelande v prítomnosti opáta Kojiša a predsedu SlvA Hrobáka. Zasadnutie otvoril podpredseda SNRvZ Emanuel Böhm. Privítal prítomných členov užšieho predsedníctva (Jozefa Mikuša, Jozefa Pauča, Štefana Maguru, Štefana Blaška), tajomníka užšieho predsedníctva Jána Holého a ďalších hostí – už spomenutého predsedu SlvA reverenda Andreja Píra, Mikuláša Šprinca, Karola Strmeňa a Jozefa Mikulu. Na schôdzi sa preberali otázky vonkajších vzťahov medzi SNRvZ, Štátnym departmentom a ministerstvom spravodlivosti USA, ktorému sa vznik novej organizačnej štruktúry SNRvZ mal dať na vedomie. Pertraktovali sa vnútorné záležitosti, predovšetkým otázky reorganizácie alebo činnosť pobočiek v iných štátoch. Predseda kultúrnej komisie Blaško referoval o výsledkoch akcie kultúrnych večierkov a premietania slovenských filmov. Slávnostný okamih nastal, keď Böhm odovzdal predsedovi Ligy originál memoranda SNRvZ určený pre štátneho tajomníka Dullesa a poďakoval sa mu za všestrannú podporu. Napokon sa účastníci schôdze presunuli do budovy kláštora, kde Hrušovský

⁸⁷ Slovenský ústav v Clevelande, f. Karol Sidor, korešpondencia. Hrušovský Sidorovi, 8. 12. 1950.

⁸⁸ Slovenský ústav v Clevelande, f. Karol Sidor, korešpondencia. Hrušovský Sidorovi, 8. 12. 1950.

⁸⁹ V liste Sidorovi 8. 12. 1950 napríklad písal: „Správy o ceste dr. Ďurčanského [Ďurčanský koncom roka 1950 pricestoval do Kanady, kde viedol rozhovory ohľadom zjednotenia SNRvZ a SOV] a o jeho nestatočnom postupe ma ani trochu neprekvapili. Dal som ich prečítať tým, pre ktorých boli určené. To všetko len potvrdzuje moje stanovisko, ktoré som mal k týmto ľuďom už v Ríme a ktoré som vyjadril aj na zasadnutí predsedníctva SNRvZ v Montreale.“ Slovenský ústav v Clevelande, f. Karol Sidor, korešpondencia. Hrušovský Sidorovi, 8. 12. 1950, s. 1.

⁹⁰ K neúspešným rokovaniam medzi SNRvZ, SOV-om a SlvA, ktoré sa mali uskutočniť 28. 2. 1951 v Niagara Falls v Kanade a ktoré neboli zatiaľ historiograficky spracované, pozri napr. LACH, Ján. Spoločná túžba všetkých Slovákov vo svete: Jednota. In *Slovák v Amerike*, 26. 4. 1951. Článok bol publikovaný: TRUBINSKÝ, Jozef C. *Slovenský exil za suverenitu a štátnosť slovenského národa. (Výber z dokumentov)*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 80-82.

opátovi Kojišovi predstavil všetkých prítomných.⁹¹ Ďalšie zasadnutie predsedníctva sa konalo v deň pohrebu Karola Sidora 24. októbra 1953 v Montreale. Z úcty k zosnulému sa rozhodlo, že predsednícke kreslo sa na dobu jedného roka nebude obsadzovať.⁹²

Slovenská národná rada v zahraničí sa po Sidorovej smrti ocitla v zložitej situácii. Predovšetkým jej chýbalo vedenie, ktoré by dokázalo účinným spôsobom zjednotiť rôzne politické prúdy a z nich vyplývajúce rozpory ohľadom predstáv o jej budúcom fungovaní. Rozpory sa týkali najmä odlišných predstáv skupiny okolo Emanuela Böhma o zastúpení tzv. neľudákov vo vedúcich funkciách voči bývalým členom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) v exile. Böhm sa pritom odvolával na kroky podniknuté Sidorom v posledných rokoch jeho života týkajúce sa pluralitnejšieho zastúpenia vo vedení organizácie. Sidor sa snažil získať podporu od predstaviteľov Demokratickej strany, Rady Martina Rázusa (slovenských evanjelikov v exile) a Strany práce a dosiahnuť tak vyvážený pomer relevantných politických prúdov. Po jeho predčasnej smrti nadobudol Böhm presvedčenie, že vyvážený pomer síl sa začal narúšať a meniť v prospech ľudákov.⁹³ Böhmovi však šlo aj o posilnenie newyorsko-washingtonskej frakcie na úkor montrealskej skupiny okolo Jozefa Kirschbauma, Ferdinanda Mondoka, Karola Murína a iných a v neposlednom rade aj o vyhranenie sa voči nemeckej odbočke na čele s Matúšom Černákom, ktorého konzervatívno-kresťanské postoje nekorespondovali s liberálnym prostredím v USA.⁹⁴

V roku 1954 prebiehala tiež rozsiahla reorganizácia, boli prijaté nové stanovy a odsúhlasené nové štatúty jednotlivých pobočiek SNRvZ. Konali sa zakladajúce valné zhromaždenia pobočiek Rady vo Francúzsku (za predsedu bol zvolený Karol Moza), v Madride (predsedom pobočky sa stal Pavol Cablk), Argentíne na čele s Arvédom Grébertom a napokon vo Švédsku (predsedom sa stal Jozef Pettko).⁹⁵ Podľa nových stanov vznikla Politická rada so 70 členmi, ktorá nahradila dovtedajší Ústredný politický výbor. Politická rada mala právomoc voliť predsedu a predsedníctvo SNRvZ. Približne každý mesiac sa konali zasadnutia užšieho predsedníctva, na ktorom sa pripravovali voľby do orgánov SNRvZ, rokovalo sa o programe a činnosti organizácie, predsedovia jednotlivých komisií podávali správy o svojej činnosti, diskutovalo sa o spolupráci s inonárodným exilmi, o kontaktoch Rady na americké vládne miesta, o listoch, ktoré sa zasielali na vedenie Národného výboru pre Slobodnú Európu, Rádio Slobodná Európa,

---

⁹¹ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 25 Zápisnica zo zasadnutia U.P. dňa 26. sept. 1953 v miestnosti Slovenského ústavu v Clevelande.

⁹² University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 25. Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva SNRvZ v Montreali dňa 24. 10. 1953.

⁹³ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Emanuel Böhm členom Politickej rady SNRvZ, 10. 8. 1955.

⁹⁴ K vnútorným rozporom v SNRvZ po Sidorovej smrti pozri tiež HRABOVEC, Emília. Andrej Žarnov v exile. In *Slovenský časopis historický*, roč. 2, 2022, č. 2, s. 204-232.

⁹⁵ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Správa predsedu organizačnej komisie na zasadnutí UP SNRvZ 21. februára 1954 v kancelárii SNRvZ, New York.

Radu slobodného Československa atď.⁹⁶ Hrušovský sa osobne zúčastnil na zasadnutí užšieho predsedníctva, ktoré sa konalo 23. mája 1954 vo Washingtone, keďže v tom istom období sa v hlavnom meste USA konala aj konferencia Ligy.⁹⁷ Na schôdzi bolo prijaté dôležité rozhodnutie o prenesení oficiálneho sídla Rady do Spojených štátov amerických, čo sa odrazilo aj v nových stanovách organizácie.

Za medzník v diani SNRvZ v roku 1954 možno považovať zasadnutie predsedníctva a užšieho predsedníctva začiatkom júla v Niagara Falls, na ktorom bol František Hrušovský oficiálne navrhnutý na funkciu predsedu. Oba výkonné orgány zároveň predložili Politickej rade kandidátne listiny do funkcií v predsedníctve a Politickej rade, pričom voliť sa mali aj predsedovia deviatich komisií SNRvZ (zahraničná, organizačná, vojenská, sociálna, kultúrna, hospodárska, administratívno-právna, informačná a technická). Bola tiež prijatá kandidátka na obsadenie Politickej rady a schválený postup, podľa ktorého mali voľby prebiehať.⁹⁸ Všeobecne sa očakávalo, že Hrušovský jednohlasne odsúhlasenú kandidatúru prijme, čo sa napokon stalo.⁹⁹ K definitívnemu zvoleniu došlo však až o rok, čo bolo dôsledkom neutíchajúcich rozporov vo vnútri organizácie. Zmieňuje sa o tom Jozef Kirschbaum, predseda zahraničnej komisie a člen predsedníctva SNRvZ, v jednom z listov Hrušovskému: „Preťahuje sa, podľa mňa zbytočne a z neseriózných dôvodov, dokončenie reorganizácie SNRvZ. Do Niagara Falls, ako zaiste viete, prišli naši priatelia z Dem.[okratickej] strany s tým, že sú osobitnou skupinou a žiadajú ako takí zastúpenie. Nikto z nás nešiel na skupinové rokovania, ale na zasadnutie predsedníctva, ktoré bolo, aspoň tak sme mysleli, homogénne. Osobne som preto nechcel sprvu ani rokovať na tejto báze, ale keď som videl neústupnosť a zlú náladu, nuž my ‚ľudáci‘ sme sa podvolili a po dlhých, zbytočných debatách dali sme pod strechu úradnú kandidátku.“¹⁰⁰ Podstatou sporu bolo, že Böhmová skupina¹⁰¹ odmietla prijať kandidátku z Niagara Falls a nesúhlasila so spôsobom, akým boli voľby vykonané. Namietala totiž, že voliči si nemohli vybrať medzi viacerými kandidátmi a podobne nemali právo vpisovať do volebných lístkov mená

⁹⁶ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Zápisnica zo zasadnutia UP 24. januára 1954 v kancelárii UP v New Yorku; Zápisnica zo zasadnutia UP 12. februára 1954 v kancelárii UP v New Yorku; Zápisnica zo zasadnutia UP 24. marca 1954 v kancelárii UP v New Yorku.

⁹⁷ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Zápisnica zo zasadnutia užšieho predsedníctva, ktoré sa konalo 23. mája 1954 v hotely Hay-Adams vo Washingtone.

⁹⁸ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva a užšieho predsedníctva sNRvZ v Niagara Falls, Ont., v dňoch 3. a 4. júla 1954.

⁹⁹ Hrušovský kandidatúru prijal na zasadnutí užšieho predsedníctva v New Yorku v októbri 1954. University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Zápisnica zo zasadnutia U.P. SNRvZ dňa 31. októbra v kancelárii U.P. v New Yorku na 34 Park Row.

¹⁰⁰ SNA, f. Jozef M. Kirschbaum, šk. č. 19, korešpondencia H. Kirschbaum Hrušovskému, 1. 12. 1954.

¹⁰¹ Šlo zväčša o bývalých členov Demokratickej strany, alebo luteránov, spolupracujúcich s E. Böhmom, najmä Štefan Blaško, Ľudovít Kandra (známy aj pod spisovateľským pseudonymom Peter Klas), Štefan Magura, Jozef Barboriak, Ján Holý, Juraj Lupjan. Do skupiny patrili aj Jozef Mikuš.

vlastných kandidátov. Jeden z členov Böhmovej skupiny Anton Moravčík spôsob voľby do orgánov SNRvZ prirovnal k volebnému systému zaužívanému v štátoch za železnou oponou. Argumentoval tiež tým, že väčšina rádových členov SNRvZ sa s navrhovanými kandidátmi nestotožňovala.¹⁰²

V snahe urovnať spory a dotiahnuť voľby do úspešného konca zvolal Hrušovský v druhej polovici februára 1955 predsedníctvo, na ktorom sa malo rokovať o návrhoch Böhmovej skupiny. Böhm na rokovania prišiel osobne a predstrel svoje predstavy o pomere, v akom mali byť volení ľudáci verzus tzv. neľudáci. Odvolával sa na Sidorovu líniu o tzv. koalícii umiernených síl v exile, ktoré mali podľa Böhma predstavovať „stredný výsek slovenskej emigrácie“ so zastúpením približne štyroch politických prúdov: ľudákov, demokratov, národniarov a evolučných socialistov.¹⁰³ V súvislosti s voľbami do Politickej rady presadzoval, aby bol pomer stanovený jedna k jednej, čiže 50 percent funkcionárov malo byť volených z radov bývalých ľudákov a 50 percent z radov tzv. neľudákov. Zostavil zoznam kandidátov a odovzdal ho Hrušovskému s tým, že predsedníctvo SNRvZ určí ďalší postup.

Hrušovský s členením slovenského exilu na politické prúdy zásadne nesúhlasil, pretože chcel SNRvZ budovať – ako už bolo naznačené – ako reprezentatívnu organizáciu celého slovenského exilu bez ohľadu na politickú minulosť jej jednotlivých členov. Svoje stanovisko odôvodnil v liste z konca februára 1955 nasledovne: „Príslušnosť k politickým stranám, ktoré nejestvujú, nemala by prichodiť do úvahy. O tom, že náboženské vyznanie alebo príslušnosť k cirkvi nemôže mať vplyv ani na členstvo v SNRvZ, ani na funkciu v jej orgánoch, ani nehovorím. Z toho, pravda, plynie i to, že SNRvZ nie je a nemôže byť nijakou ‚ľudáckou‘ organizáciou a že jej funkcionári majú byť ľudia bez ohľadu na to, do akej politickej strany kedysi patrili alebo k akému politickému smeru sa hlásili.“¹⁰⁴

Hrušovského postoj všeobecne zohľadňoval zásadu povojnového exilu, že zakladanie politických strán v zahraničí a ich existencia v rámci exilových organizácií sú kontraproduktívne. V tomto zmysle možno vnímať určitú apolitizáciu a zameranie sa na dva podstatné ciele, ktorými boli antikomunizmus a presadzovanie samourčovacieho práva ako dve základné línie v existencii slovenského exilu v období studenej vojny. Hrušovský síce nesúhlasil s delením exilu na politické skupiny, Böhmove názory na zostavenie kandidátky však prijal. Nechal však predsa len vypracovať aj vlastnú kandidátku. Podstatným rozdielom medzi oboma kandidátkami boli návrhy na predsedu Politickej rady: kým Böhm navrhoval Štefana Maguru, Hrušovský chcel mať na jej čele Kirschbauma.

¹⁰² University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 26. Anton Moravčík: Predsedníctvu Slovenskej národnej rady v zahraničí k rukám užšieho predsedníctva, New York 25. 7. 1954.

¹⁰³ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. E. Böhm: Stanovisko k terajšej situácii v Slovenskej národnej rade v zahraničí, nedatované.

¹⁰⁴ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Hrušovský jednému z podpredsedov SNRvZ (pravdepodobne Mondokovi), 28. 2. 1955.

Po spoločnom stretnutí členov predsedníctva, ktoré sa z iniciatívy Hrušovského konalo vo februári 1955, napísal Böhmm ostro formulovaný list. V liste pranieroval „ostrý postup mladofudákov“, ktorí po Sidorovej smrti porušili princíp hľadania konsenzu vo všetkých zásadných otázkach v činnosti SNRvZ.¹⁰⁵ Namiesto hľadania dohody sa malo o dôležitých problémoch hlasovať, čo Böhmmova skupina začala vnímať ako „majorizáciu ľudákov voči neľudákom“. Autor listu ďalej tvrdil, že voľbami do Politickej rady bola rovnováha medzi týmito dvoma zoskupeniami narušená, keďže jej členmi sa stali zväčša príslušníci bývalej HSLS. Böhmm Hrušovskému vyčítal, že na spoločnom stretnutí vo Washingtone 19. februára 1955 po jeho odchode Hrušovského skupina spísala svoju vlastnú kandidátku a predložila ju predsedníctvu, s čím zásadne nesúhlasil. Navyše odmietol už dohodnutý princíp päťdesiat k päťdesiatim a vrátil sa k princípu hľadania konsenzu, čím vznikla pre celé vedenie SNRvZ nová situácia. Voľby do orgánov sa pretiahli a podobná situácia nastala aj v súvislosti s voľbou nového predsedu. Noviny *Slovák v Amerike* dokonca písali o „ťažkej vnútornej kríze“ a tento stav pripisovali rozporom medzi predstaviteľmi povojnovej a pofebruárovej emigrácie.¹⁰⁶ Krehká jednota medzi predstaviteľmi bývalej Demokratickej strany a ľudákmi v exile sa po smrti Sidora začala rozpadat' a Hrušovský zjavne nemal dostatočnú autoritu, aby tomuto procesu dokázal zabrániť.

Po neúspešných rokovaní medzi Hrušovským a Böhmmom sa iniciatívy chopil Ferdinand Mondok, ktorý ako úradujúci podpredsa SNRvZ po rezignácii Böhmma na funkciu predsedu užšieho predsedníctva prevzal volebnú agendu. Koncom júla 1955 rozposlal členom Politickej rady štyri kandidátne listiny, pričom jednu kandidátku zostavil Matúš Černák, predseda nemeckej pobočky SNRvZ, deň pred atentátom československej rozviedky, ktorému podľahol.¹⁰⁷ Z obežníka, ktorý reverend Mondok zaslal členom Politickej rady, je zjavné, že mu šlo o transparentné voľby, pretože nie všetky kandidátne listiny mali rovnakú podporu, za dve z nich sa dokonca vyslovili len dvaja členovia predsedníctva. Podobne umožnil voliť dvoch kandidátov do funkcií predsedov jednotlivých komisií a to aj vpísaním vlastného kandidáta. Termín odovzdania kandidačných listín sa stanovil na koniec augusta 1955.¹⁰⁸ Böhmm s volebnou iniciatívou Mondoka vyjadril nesúhlas. Mondokovi vyčítal, že konal jednostranne bez konzultácií

¹⁰⁵ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. E. Böhmm: Doplnok k prípisu pána podpredsedu SNRvZ dr. Františka Hrušovského rozoslaného členom predsedníctva SNRvZ dňa 28. februára 1955.

¹⁰⁶ Príčiny krízy v SNRvZ. In *Slovák v Amerike*, 28. 5. 1955.

¹⁰⁷ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Obežník Slovenskej národnej rady v zahraničí (reorganizácia, voľba Predsedníctva Pol. Rady a SNRvZ), 25. 7. 1955. Matúš Černák bol zavraždený agentom československej rozviedky 5. 7. 1955. K prípadu pozri bližšie TOMEK, Prokop. Kdo zabil Matúše Černáka? In *Pamät' národa*, roč. 5, 2009, č. 1, s. 42-47. CIA minimálne od roku 1959 s istotou tvrdila, že Černáka zavraždili československé tajné služby. Cfr. CIA FOIA special collection NWCD, specialCollection/PEKELSKY, VLADIMIR VOL. 2_0028.pdf.pdf. Cit. podľa HRABOVEC, Emília. Politické aktivity Matúša Černáka, s. 148.

¹⁰⁸ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Obežník Slovenskej národnej rady v zahraničí (reorganizácia, voľba Predsedníctva Pol. Rady a SNRvZ), 25. 7. 1955.

s jeho skupinou, ako aj skupinou slovenských evanjelikov pod vedením Ľudovíta Kandru. Böhmová skupina sa na voľbách odmietla zúčastniť.¹⁰⁹ Výsledkom sporu bol odchod skupiny zo SNRvZ a založenie Slovenského demokratického bloku 11. novembra 1955 v New Yorku.¹¹⁰ Böhm svoje rozhodnutie argumentoval tým, že voľbami do orgánov SNRvZ pod vedením Mondoka sa „narušila demokratická štruktúra SNRvZ a vedenie tejto organizácie sa dostalo do rúk jednej politickej skupiny“.¹¹¹ Jozef Mikuš, ktorý sa na založení Slovenského demokratického bloku osobne zúčastnil, prijal napokon funkciu predsedu zahraničnej komisie SNRvZ, zároveň však požadoval, aby sa pri koordinácii zahraničnej politiky SNRvZ brali do úvahy názory Böhmovej skupiny.¹¹²

I keď voľby do orgánov Rady prebehli s určitými problémami, o obsadení predsedníckeho postu Františkom Hrušovským existoval široký konsenzus. Predsedom Politickej rady sa stal Jozef Kirschbaum a za členov predsedníctva boli zvolení Jozef Cíger-Hronský, Jozef Paučo, Jozef Cieker, Jozef Mikuš, Otto Klement, Karol Piaček, Štefan Magura, František Orlický, Fraňo Tiso, Ladislav Jankovič, Štefan Kaďa a Koloman Murgaš. Generálnym tajomníkom sa stal Jozef Paučo.¹¹³ Prvé zasadnutie predsedníctva pod vedením Hrušovského sa konalo 10. decembra 1955 v Pittsburghu, nezachovala sa však zápisnica, preto nie je možné pribež zasadnutia a schválené závery rekonštruovať. Z korešpondencie, ktorá po zasadnutí prebehla, však vysvitá, že na miesto Černáka ako predsedu pobočky SNRvZ v Západnom Nemecku bol poverený Fraňo Tiso, ktorý úrad prijal.¹¹⁴ Bol tiež dohodnutý termín voľby užšieho predsedníctva, ktoré podľa stanov SNRvZ nahrádzalo predsedníctvo v čase, keď nemohlo z vážnych dôvodov zasadať, čo vzhľadom na rozptýlenosť jeho členov takpovediac po celom západnom svete bolo viac než pravdepodobné.¹¹⁵ Vo funkcii novozvoleného predsedu sa Hrušovský pokúsil podať zmierlivú ruku smerom k Böhmovi, pretože veril, že „nie sme natoľko rozbití, aby sme sa nevedeli stretnúť a dohodnúť sa na spoločnom

---

¹⁰⁹ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Böhm členom Politickej rady SNRvZ, 10. 8. 1955.

¹¹⁰ Založenie Slovenského demokratického bloku sa udialo v prítomnosti E. Böhma, J. Mikuša, Š. Blaška, Jozefa Barboriaka, Jána Holého a Juraja Lupjana. Cf. University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Zápisnica z porady Slov. demokratického bloku dňa 11. novembra 1955 v New Yorku.

¹¹¹ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Zápisnica z porady Slov. demokratického bloku dňa 11. novembra 1955 v New Yorku.

¹¹² Mikuš v liste Hrušovskému písal, že „nevidí rozpor medzi ‚demokratizmom a ľudáctvom‘. Argumentoval súhlasom slovenských biskupov pred voľbami v máji 1946, aby slovenskí katolíci, zväčša bývalí voliči HSLS, odovzdali hlasy Democratickej strane. University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Mikuš Hrušovskému, 24. 8. 1955.

¹¹³ New Officers of the Slovak National Council Abroad. In *Bulletin of the Slovak National Council Abroad*, december 1955, s. 1.

¹¹⁴ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Hrušovský Tisovi, 13. 12. 1955.

¹¹⁵ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Predsedníctvo Slovenskej národnej rady v zahraničí, 20. 12. 1955.

postupe“.¹¹⁶ Hrušovský volal po vnútornej konsolidácii SNRvZ a veril, že organizácia bude reprezentovať všetkých Slovákov v exile, ktorí sa stotožňujú s jej programom. Zároveň Böhma uistil, že vo veciach smerovania zahraničnej politiky sa chcel s ním radiť a hľadať vzájomnú dohodu.

František Hrušovský na čele Slovenskej národnej rady v zahraničí

Novozvolený predseda SNRvZ mal od začiatku jasno, v ktorých oblastiach chcel rozvíjať činnosť. Na poli zahraničnopolitickom mu šlo o trvalú prezentáciu slovenskej otázky pred západnými vládami a svetovou verejnosťou, oboznamovanie o situácii národa za želenou oponou a obhajobu práva na samostatný politický život. Druhá línia sa týkala prehĺbenia spolupráce s inonárodnými exilmi, jednak na úrovni obojstranných vzťahov, jednak na pôde exilových federácií. V tejto súvislosti v prvej polovici roka 1956 vyvinul spolu s predsedom zahraničnej komisie SNRvZ Mikušom značné úsilie o prijatie do Zhromaždenia podmanených európskych národov a v auguste poslal vedeniu ACEN-u prihlášku vo forme memoranda. V memorande sa konštatovalo počudovanie, že napriek jasnému protikomunistickému zameraniu Zhromaždenia a podpore komunistickou ideológiou ohrozených národov, Slovensko v ňom nemalo zastúpenie. Autori memoranda protestovali proti zastupovaniu slovenského protikomunistického exilu Radou slobodného Československa.¹¹⁷ Hrušovskému tiež záležalo na dobudovaní a stálej podpore pobočiek SNRvZ v západných štátoch.¹¹⁸ V neposlednom rade mu záležalo na spájaní všetkých tých síl v slobodnom svete, ktoré stáli za programom slobodného a suverénneho Slovenska. Od svojich najbližších spolupracovníkov vyžadoval „obetavú prácu za spoločný cieľ“ a v liste členom predsedníctva prízvukoval: „Nepokladáme sa za hrdinov a nechceme byť ani mučeníkmi. Hrdinami a mučeníkmi sú tí, čo v jarme cudzej nadvlády a v putách komunistickej tyranie vyznávajú právo slovenského národa na slobodu a štátnu samostatnosť. My sme len tlmočníkmi vôle umlčaného slovenského národa a v tejto úlohe chceme pracovať tak, ako nám to naše svedomie káže a naše sily dovoľujú.“¹¹⁹ Vedel sa povzniesť nad osobné spory a želal si, aby „jednotlivé skupiny vzájomným osočovaním nekompromitovali slovenskú vec“.¹²⁰ Vo svojom úrade nadväzoval na štúrovskú tradíciu „služby ducha“ a prijatie predsedníckeho kresla argumentoval slovami: „Stal som sa predsedom SNRvZ, hoci som po tomto ‚úrade‘ nikdy netúžil. Prijal som ho preto, aby som podľa svojich skromných

¹¹⁶ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 27. Hrušovský Böhmovi, 12. 12. 1955.

¹¹⁷ *Application of the Slovak National Council Abroad for admission into the Assembly of Captive European Nations*, 28. 8. 1956, 4 s.

¹¹⁸ Pozri napr. poverovaciu listinu pre Fraňa Tisa do funkcie predsedu pobočky SNRvZ pre Nemecko. SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Oficiálny prípis predsedníctva SNRvZ Fraňovi Tisovi, 10. 2. 1956.

¹¹⁹ SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Hrušovský Dominikovi Kvietkovi (a členom predsedníctva SNRvZ), 16. 5. 1956.

¹²⁰ SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Hrušovský Holému, 24. 2. 1956.

síl urobil, čo vykonať treba. Nemýli ma, že niektorí ma za predsedu neuznávajú. Sú situácie, keď človek musí poslúchať iba hlas vlastného svedomia a plniť rozkaz svojho srdca. Spravodlivý súd histórie vynesie výrok nad našimi počinmi a pred týmto súdom nechcem vyzerat' smiešnym.¹²¹

Všeobecne po zvolení Hrušovského nastalo oživenie SNRvZ. Toto konštatovanie zaznelo už na prvej schôdzi predsedníctva pod jeho vedením, ktorá sa konala v Slovenskom ústave v Clevelande v prvej polovici februára 1956.¹²² Na zasadnutí bolo schválené nové užšie predsedníctvo a do Západného Nemecka bol vyslaný stály delegát SNRvZ, ktorým bol – ako už bolo spomenuté – Fraňo Tiso. Tisova misia sa vnímala v duchu dôležitosti nemeckej politiky v Európe, ako aj nutnosti budovania slovensko-nemeckých vzťahov a to nielen v súvislosti s osemstoročnou prítomnosťou karpatských Nemcov na Slovensku, ale všeobecného kontextu studenej vojny. Po evakuácii v rokoch 1944 a 1945 a nútenom vysídlení len malá časť karpatských Nemcov zostala na Slovensku. Veľká väčšina (približne 100 000) z nich sa po povojnových deportáciách do sovietskej okupačnej zóny, z ktorej sa neskôr presídlila alebo ušla do americkej okupačnej zóny, trvalo usadila v Západnom Nemecku. Matúš Černák ako zástupca SNRvZ uzavrel s Pracovnou skupinou karpatských Nemcov zo Slovenska (Arbeitsgemeinschaft der Karpatendeutschen aus der Slowakei) v roku 1951 predbežnú dohodu ohľadom vzájomného pomeru Slovákov a Nemcov v oslobodenej vlasti.¹²³ Hrušovský nemecký rozmer zahraničnopolitickej línie SNRvZ komentoval slovami: „Bez Nemecka niet Európy. Ak niekto vie pochopiť význam Nemecka v Európe, sú to Slováci.“¹²⁴ V kontexte politiky uvoľňovania napätia, ktorá sa po nástupe sovietskeho generálneho tajomníka Nikitu Chruščova začalo rysovať a ktorá sa prejavila aj zvýšením záujmu o bilaterálne vzťahy medzi Bonnom a štátmi sovietskeho bloku, sa vedenie SNRvZ stávalo proti obnoveniu vzťahov Západného Nemecka s komunistickým Československom. V tomto zmysle bol delegát Tiso ako stály zástupca v Západnom Nemecku poverený predsedníctvom, aby kontaktoval a prehlboval spoluprácu so spolkovými vládnymi miestami, diplomatickými zastupiteľstvami, exilovými organizáciami, krajanskými spolkami karpatských Nemcov, ako aj inými slovenskými organizáciami.¹²⁵ Hrušovský si bol tiež vedomý dôležitosti presných informácií o situácii na Slovensku, preto navrhol, aby sa na základe komunistickej

¹²¹ SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Hrušovský Holému, 24. 2. 1956.

¹²² University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva SNRvZ dňa 11. februára 1956 v Clevelande, Ohio, USA.

¹²³ K osudom Karpatských Nemcov po skončení druhej svetovej vojny pozri bližšie KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Karpatskí Nemci a Štátna bezpečnosť v období stalinizmu a poststalinizmu. In *Pamät' národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 24-40. K podpísaniu dohody medzi karpatskými Nemcami a SNRvZ pozri bližšie HRABOVEC, Emília. Politické aktivity Matúša Černáka, s. 95-150.

¹²⁴ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica zo zasadnutia predsedníctva SNRvZ dňa 11. februára 1956 v Clevelande, Ohio, USA, s. 5.

¹²⁵ SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Oficiálny prípis predsedníctva SNRvZ F. Tisovi, 10. 2. 1956.

tlače robili pravidelné prehľady. Úlohou bola poverená západonemecká pobočka SNRvZ v Mníchove, konkrétne je tlačový referát.¹²⁶

Na májovom zasadnutí užšieho predsedníctva, ktoré sa konalo v krásnych priestoroch vily Panónia v Dunbare, sa rokovalo o vzťahu SNRvZ k Slovenskému demokratickému bloku. Konštatovali sa pretrvávajúce útoky zo strany predstaviteľov Slovenského oslobodzovacieho hnutia. Predseda SOV-u Ferdinand Ďurčanský sa v roku 1952 presťahoval z ďalekej Argentíny na európsku pôdu, konkrétne do Mníchova, kde sa snažil politicky ukotviť, k zjednoteniu medzi SOV-om a nemeckou odbočkou SNRvZ však nedošlo. V dôsledku útokov zo strany SOV-u odišli z Ďurčanského organizácie Henrich Bartek, Arvéd Grébert, Jozef Antala-Bačov a Ján Dafčík a vstúpili do SNRvZ.¹²⁷ V SNRvZ pod vedením Hrušovského sa veľký dôraz kládol aj na zintenzívnenie získavania správ o pomeroch na Slovensku pomocou zahraničných návštevníkov z prostredia vysídlených karpatských Nemcov, ktorí na Slovensku navštevovali svojich príbuzných.

Rok 1956 sa niesol v znamení destalinizácie, ktoré vyvrcholilo známymi udalosťami v Poľsku a Maďarsku ozbrojeným protikomunistickým povstaním. Na Slovensku sa na jar aktivizovalo študentské hnutie, ktoré vyústilo do protirežimného vystúpenia študentov bratislavských vysokých škôl.¹²⁸ Boli to zlomové udalosti, na ktoré SNRvZ patrične reagovala.¹²⁹ Správy utečencov zo Slovenska potvrdzovali počúvanosť slovenského vysielania Španielskeho štátneho rozhlasu a podobne Talianskeho štátneho rozhlasu. Týkali sa aj odkazov politických väzňov, z ktorých niektorým sa podarilo ujsť z Česko-slovenska a odkazy prepašovať. Medzi najznámejšie odkazy patrilo Odkaz slovenských politických väzňov (z Leopoldova), ktorý sa začiatkom roka 1957 podarilo prepašovať cez železnú oponu. SNRvZ vydala anglickú verziu, ktorá mala v USA mimoriadny ohlas

¹²⁶ Prehľad komunistickej tlače. In *Bulletin Slovenskej národnej rady v zahraničí*, roč. 4, január 1956, č. 1, s. 3.

¹²⁷ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica zo zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ dňa 12. mája, 1956 vo vile Panónia, Dunbar, Pa., USA., s. 1-2.

¹²⁸ Najznámejší bol majáles v máji 1956. Študenti svojimi karnevalovými maskami ostro kritizovali zideologizovanie školstva, nízku úroveň vzdelávania, kasárenský režim na internátoch, zlú stravu atď. MARUŠIAK, Juraj. *Príliš skoré predjarie... Slovenskí študenti v roku 1956*. Bratislava : Veda, 2020, s. 111-133, 156-161. Združenie slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí v súvislosti so študentskými nepokojmi na Slovensku vypracovalo ohlas, ktorý odvysielala slovenská redakcia Španielskeho štátneho rozhlasu. Cf. KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Združenie slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí v kontexte povojnového kresťanského hnutia v Európe. In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 2, 2021, s. 76-77.

¹²⁹ SNRvZ spolu so SlvA vypracovala pre Valné zhromaždenie OSN *Memorandum concerning the Czech-Communist military intervention in Slovakia*, v ktorom odsúdila „českú vojenskú intervenciu na Slovensku“ na jeseň 1956, poukázala na protikomunistické vystúpenia na Slovensku a od OSN požadovala vyslať na Slovensko nezávislú komisiu s cieľom vyšetrenia zásahov režimu, neuznať československého zástupcu pri OSN a odhlasovať rezolúciu s cieľom uskutočnenia slobodných volieb na Slovensku. SNA, f. SlvA, šk. č. 18. Memorandum concerning the Czech-Communist military intervention in Slovakia presented to the United Nations General Assembly by the Slovak League of America and the Slovak National Council Abroad, Middletown, 22. 12. 1956.

a bola publikovaná v *Congressional records*.¹³⁰ Odkazy politických väzňov zneli v tom zmysle, aby sa „Slováci v slobodnom svete slovenskej štátnosti nikdy nezriekli“.¹³¹ Ovocie prinieslo aj niekoľkoročné pôsobenie predsedu zahraničnej komisie SNRvZ Mikuša vo Washingtone, kde vybuďoval kontakty na amerických kongresmanov a senátorov. Aj na základe jeho iniciatív bolo v prvej polovici roka 1956 v Snemovni reprezentantov Kongresu USA podaných päť rezolúcií od kongresmanov Melvina Pricea, Raya Maddena, Jamesa Roosevelta, Thomasa Dodda a Everetta Dirksena, v ktorých sa požadovala nezávislosť Slovenska a uskutočnenie slobodných volieb. SNRvZ požadovala, aby sa otázka nezávislosti Slovenska dostala na rokovanie počas najbližšieho zasadnutia OSN.¹³² Mikuš sa tiež usiloval o nadviazanie kontaktov so Svetovým židovským kongresom sídliacim v New Yorku a v tomto zmysle absolvoval stretnutie s diplomatom izraelskej ambasády v USA, ako aj s predstaviteľom Jewish Telegraphic Agency. Na stretnutiach informoval o záujme slovenského exilu o vybudovanie dobrých vzťahov a upozornil ich na dodávky zbraní z Československa arabským štátom. Mikuš mal dobré kontakty aj na nemecké a španielske veľvyslanectvo, stretával sa s predstaviteľmi maďarského exilu, pravidelne chodil na Štátny department, kde odovzdával rôzne protesty SNRvZ týkajúce sa aj vysielania jednotnej československej redakcie RFE.¹³³

Ďalšie mimoriadne zasadnutie užšieho predsedníctva sa konalo 13. septembra 1956 už bez Hrušovského, ktorý pár dní predtým, 9. septembra náhle a nečakane zomrel. Hrušovského predčasná smrť bola vskutku nečakaná, pretože jeho zdravotný stav bol dobrý a nič z posledných týždňov jeho života nenaznačovalo jeho skorý odchod. V jednom z posledných dochovaných listov z 10. augusta adresovaný generálnemu tajomníkovi SNRvZ Jozefovi Paučovi sa síce sťažoval na únavu, chorý však nebol. V liste písal: „Posledné dva dni, čo som zastupoval všetkých dovolenkárov, zastavil sa tu ešte Dr. Botek z Ríma, takže teraz som už naozaj unavený a musím ísť na nejaký krátky oddych. Idem na výlet zboru Slov. ligy do Owosso, Mich. a tam sa trochu zdržím.“¹³⁴

Jedným z posledných aktov Hrušovského v kresle predsedu SNRvZ bolo schválenie a vydanie memoranda pre Zhromaždenie podmanených európskych národov, ktoré vyšlo

¹³⁰ University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fascikel 29. Slovak Political Prisoners Calling the Free World.

¹³¹ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica zo zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ dňa 12. mája 1956 vo vile Panónia, Dunbar, Pa., USA, s. 7.

¹³² University of Ottawa, Special Collections Archives, f. Jozef Mikuš X20-01, šk. č. 15, fascikel 28. List vedenia SNRvZ veľvyslancovi USA pri OSN Henrymu Cabotovi Lodgovi, 10. 7. 1956, s. 3.

¹³³ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica zo zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ dňa 12. mája 1956 vo vile Panónia, Dunbar, Pa., USA, s. 8-10. Úspechy Mikuša začali byť pre československý komunistický režim nebezpečné. V rámci akcie „SEPARATISTA“ mu pracovníci rozvedky zaslali v roku 1958 výhražný list, v ktorom sa predstavili ako „gabčikovci“ majúci na svedomí Černáka a Hrušovského a vyzvali ho, aby sa vzdal funkcií v SNRvZ a utiahol sa do úzadia. Cf. MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter. *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2012, s. 74.

¹³⁴ SNK, LA, f. František Hrušovský, prír. č. 362/2006, 3619/2006. Hrušovský Paučovi, 10. 8. 1956.

tlačou 28. augusta 1956.¹³⁵ Hrušovský, známy svojou pedantnosťou, text pamätného spisu, ktorý pripravil Mikuš, niekoľkokrát prečítal a následne schválil. Ako poslednú nepríjemnú udalosť, ktorú v liste Paučovi spomenul, bolo vystáňovanie zo Slovenského ústavu v Clevelande, zjavne však len na krátku dobu, pretože miestnosť, v ktorej mal zariadenú kanceláriu, bolo treba vymaľovať.¹³⁶

Posledným článkom, ktorý Hrušovský stihol napísať deň pred smrťou, bol tzv. Redaktorov stĺpec uverejnený v Slovenských novinách v deň jeho pohrebu. V článku poukazuje na paralelu dvoch nezlučiteľných svetov: na jednej strane komunistické Československo, ktoré síce propagandisticky vívalo zahraničných turistov kvetmi a hudbou, okázalými fanfárami však nedokázalo prekryť krutú realitu pôdy pozbavených roľníkov, tvrdo pracujúcich robotníkov, ktorých chabé mzdy nestačili ani na základné živobytie, či zle oblečené a živé ženy a deti, na každom kroku terorizované komunistickými úradmi. Na strane druhej Spojené štáty americké, ktoré síce žiadneho z návštevníkov okázalo nevítali, nebránili mu však v osobnej slobode, prejave či možnosti cestovania, kamkoľvek sa mu zachcelo. Úvahu končí slovami, ktoré možno považovať za politický odkaz a ktorý sa stal aj súčasťou Vianočného posolstva SNRvZ na Vianoce v roku 1956: „Slováci komunizmus nikdy neprijali, nikdy sa s ním nezmieria a čakajú len na príležitosť, aby sa tohto jarma striasli. A keď sa ho strasú, strasú sa aj českej nadvlády a Slovensko znova bude samostatnou Slovenskou republikou.“¹³⁷

Nad jeho predčasnou smrťou sa vynorilo množstvo otázok a nemožno úplne vylúčiť ani snahy československého komunistického režimu o jeho odstránenie. Hrušovský sa ako vysoký funkcionár SNRvZ ocitol v hľadáčiku rezidentúry hlavnej správy československej rozviedky v New Yorku, ktorá bola súčasťou Stálej misie Československej republiky pri OSN. Náčelníkom newyorskej rezidentúry bol od roku 1956 podplukovník Milouš Vejvoda (evidovaný pod krycím menom „Bartoš“) a známe sú aj neúspešné pokusy rezidentúry o získanie Františka Šubíka (umeleckým menom Andrej Žarnov) na spoluprácu.¹³⁸ V jednej zo správ pracovníka rozviedky pod krycím menom „Cífk“ sa uvádza podrobný životopis Hrušovského s krátkou charakteristikou jeho osobnosti. Analyzuje sa program a postavenie SNRvZ, jej vplyv na Slovenskú ligu v Amerike, ako aj vzťahy s Radou slobodného Československa a Rádiom Slobodná Európa. SNRvZ sa celkovo charakterizuje ako „separatistická organizácia“, ktorá mala byť spolu s Ligou „zuřivými nepřáteli nejen lidově demokratického režimu v Československu, ale také

¹³⁵ SNK, LA, f. František Hrušovský, príř. č. 362/2006, 3619/2006. Application of the Slovak National Council Abroad for admission into the Assembly of Captive European Nations, 28. 8. 1956, 4 s.

¹³⁶ SNK, LA, f. František Hrušovský, príř. č. 362/2006, 3619/2006. Application of the Slovak National Council Abroad for admission into the Assembly of Captive European Nations, 28. 8. 1956, 4 s.

¹³⁷ Vianočný ohlas Slovenskej národnej rady v zahraničí. Jozef Cíger-Hronský, Jozef Paučo. In *Bulletin Slovenskej rady v zahraničí*, roč. 5, január 1957, č. 1, s. 2. Redaktorov stĺpec pôvodne uverejnený v *Slovenských novinách* vyšiel tiež ako: Dr. Hrušovský's last column. In *Slovakia*, roč. 6, september-december 1956, č. 3-4, s. 12-14.

¹³⁸ Viac k téme pozri KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Šubík (Andrej Žarnov) v osídľach československej štátnej bezpečnosti. In *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 18-28.

RSC a všech emigrantských skupin propagujících utvoření společného státu Čechů a Slováků“.¹³⁹ Z celkového hodnotenia rozviedčika newyorskej rezidentúry vyplýva, že SNRvZ predstavovala pre režim oveľa závažnejší „ideologický problém“, akým bol československý exil: „SNRvZ je nebezpečnejší, pretože oproti SE [Rádio Slobodná Európa] a RSC majú podporu značné časti slovenských krajanů (také materiální), mají podporu v katolických kruzích na Slovensku a také mají plnou podporu Vatikánu.“¹⁴⁰

Na možnú angažovanosť československej Štátnej bezpečnosti poukazovali aj výhražné listy tzv. gabčíkovcov, ktoré sa začali šíriť po atentáte na Matúša Černáka 5. júla 1955. V listoch určených čelným predstaviteľom SNRvZ sa „gabčíkovci“ vyhrážali, že ich stihne podobný osud ako Černáka, ak sa neprestanú angažovať v prospech slobodného a samostatného Slovenska. Hrušovský mal byť tiež adresátom výhražného listu. Po jeho smrti podobný list dostal predseda Politickej rady Kirschbaum s nasledovným obsahom: „Deň účtovania s Vami sa blíži, Hrušovský zomrel. Božie mlyny melú pomaly, ale isto.“¹⁴¹ Výhražné listy „gabčíkovcov“ boli súčasťou akcie ŠtB s krycím názvom „SEPARATISTA“.¹⁴²

Pohreb Hrušovského sa konal 13. septembra v Clevelande. V ten istý deň sa uskutočnilo v budove opátstva zasadnutie užšieho predsedníctva ako pietne zhromaždenie jeho členov, ktorí sa na pohrebe zúčastnili. Zhromaždeniu predsedal podpredseda Politickej rady Konštantín Čulen, ktorý smútiacim prítomným predniesol zhodnotenie osoby a diela zomrelého predsedu.¹⁴³ Po Čulenovi vystúpil generálny tajomník Jozef Paučo, ktorý skonštatoval, že v zmysle stanov sa úradujúcim predsedom SNRvZ stal Jozef Cíger-Hronský – osobne neprítomný, pretože mu veľká vzdialenosť medzi Argentínou a USA a vysoké cestovné náklady neumožňovali pricestovať. V blízkej budúcnosti sa očakávalo, že Hronský sa trvalo presťahuje do USA a v tejto veci boli podniknuté všetky náležité kroky. Hronský však – ako je známe – až do predčasnej smrti zostal žiť v argentínskom Lujane, pričom zlyhanie snáh o jeho presídlenie nie je zatiaľ dostatočne osvetlené. Na smútočnom zhromaždení sa tiež zúčastnil Karol Strmeň, ktorý prečítal Ohlas SNRvZ k Slovákom na Slovensko. Po ňom sa ujal slova predseda Ligy Hrobák, ktorý vyzdvihol obetavosť Hrušovského a jeho záslužnú prácu pre slovenskú Ameriku. Na pohrebe sa zúčastnil aj František Šubík a Jozef Mikuš.¹⁴⁴ Hrušovského pamiatku si slávnostne uctil aj slovenský katolícky exil v Ríme

¹³⁹ Archív Ústavu pamäti národa, Bratislava, (A ÚPN), f. , I. Správa Zboru národnej bezpečnosti, mikrofiš č. 10210 (Slovenská národná rada v USA a Slovenská liga v USA). Správa od Cífy, 26. 1. 1956, s. 10.

¹⁴⁰ A ÚPN, f. , I. Správa Zboru národnej bezpečnosti, mikrofiš č. 10210 (Slovenská národná rada v USA a Slovenská liga v USA). Správa od Cífy, 26. 1. 1956, s. 11.

¹⁴¹ Atentátnici strašia. In. *Bulletin Slovenskej národnej rady v zahraničí*, roč. 5, január 1957, č. 1, s. 1.

¹⁴² MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter. *V stopách železného Felixa*, s. 74. Pozri tiež poznámku 128 v tomto texte.

¹⁴³ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica z mimoriadneho zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ dňa 3. septembra 1956 v Opátstve sv. Andreja-Svorada, Cleveland, Ohio, USA.

¹⁴⁴ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica z mimoriadneho zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ dňa

zádušnou svätou omšou v Bazilike sv. Klementa na sviatok Sedembolestnej Panny Márie.¹⁴⁵ V krajanskej, exilovej, ale aj zahraničnej tlači vyšlo množstvo spomienkových článkov, SNRvZ dostala kondolenčné telegramy od kongresmanov a senátorov, ako aj od predstaviteľov inonárodných exilov.¹⁴⁶

* * *

Dva dni pred smrťou Hrušovský v jednej z mnohých diskusií v jeho kancelárii v Slovenskom ústave povedal pozoruhodnú vetu: „Ak Slovensko bude opäť slobodné a nezávislé, nik z vedúcich činiteľov v exile si nesmie robiť nároky na obsadenie akejkolvek politickej pozície. Je našou povinnosťou v našej novej domovine, ktorá nám dala slobodu a možnosť žiť bez strachu pred terorom vládnucim na Slovensku, obetovať sa za prácu pre náš národ.“¹⁴⁷ Hrušovský túto obeť preukázal až do poslednej chvíle svojho života.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene

Archív Ústavu pamäti národa, Bratislava, f. I. Správa Zboru národnej bezpečnosti.

Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Europea, Rím, Ministerio degli Affari esteri, f. Gabinetto del Ministro 1944-1946.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív, Martin, f. František Hrušovský.

Slovenský národný archív, Bratislava, f. Slovenská liga v Amerike; f. Jozef M. Kirschbaum.

University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš.

Dobové periodiká

Most. Štvrťročník pre slovenskú kultúru. Quarterly for Slovak Culture (Cleveland – Rím), 1954 – 1956

Slovakia (Middletown), 1953, 1956

Katolícky Kalendár Jednota, 1986

Literatúra

BOBÁK, Ján. Za tú našu slovenčinu (1907 – 2007). Sto rokov od založenia Slovenskej ligy v Amerike. In *Historický zborník*, roč. 19, 2009, č. 1, s. 13-17.

ČULEN, Konštantín. Dr. Francis Hrušovský – The man. In *Slovakia*, roč. 6, september – december 1956, č. 3-4, s. 5-11.

---

3. septembra 1956 v Opátstve sv. Andreja-Svorada, Cleveland, Ohio, USA, s. 2.

¹⁴⁵ Zomrel Dr. František Hrušovský. In *Hlasy z Ríma*, roč. 5, október 1956, č. 10, s. 2.

¹⁴⁶ University of Ottawa, Special Collection Archives, f. Jozef Mikuš, X20-01 (Slovenská národná rada v zahraničí), šk. č. 15, fascikel 28. Zápisnica z riadneho zasadnutia užšieho predsedníctva SNRvZ 17. novembra 1956 v Clevelande.

¹⁴⁷ ČULEN, Konštantín. Dr. Francis Hrušovský, s. 8.

DOBROTKOVÁ, Marta. Vydavateľská činnosť Spolku svätého Vojtecha do roku 1939 a jej vplyv na vzťahy a kontakty so Slovákami v Spojených štátoch amerických. In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 1, s. 71-94.

EIROA, Matilde. From the Iron Curtain to Franco's Spain: Right-Wing Central Europeans in Exile. *Central Europe*, s. 1-16. Dostupné online: <https://www.academia.edu/37280473/From_The_Iron_Curtain_to_Francos_Spain_Right-Wing_Central_Europeans_in_Exile>. [1. 6. 2020].

HANZEL, Jozef. *Za slobodu národa v exile*. Bratislava : Výtvarná agentúra A1, 2002.

HRABOVEC, Emília. Andrej Žarnov v exile. In *Slovenský časopis historický*, roč. 2, 2022, č. 2, s. 204-232.

HRABOVEC, Emília. „Boj o Slovensko neprebieha medzi Prahou a Bratislavou, ale medzi Prahou a Rímom.“ Slovenská otázka vo vzťahoch medzi Svätou stolicou a „ľudovo-demokratickým“ Československom 1945–1948. In *Slovenský časopis historický*, roč. 2, 2022, č. 1, s. 48-107.

HRABOVEC, Emília. Die III. Päpstliche Mission für die Flüchtlinge und die Slowaken (1945 – 1951). In *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto storico slovacco di Roma*, roč. 7, 2021, č. 1-2, s. 7-79.

HRABOVEC, Emília. Politické aktivity Matúša Černáka v slovenskom exile v kontexte medzinárodného vývoja (1948 – 1955). In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 1, s. 95-150.

HRABOVEC, Emília. Slovenský exil a cesta k nezávislosti Slovenska/The Slovak Exile and the Way to the Independence of Slovakia. In *Studia Carphatico-Adriatica*, vol. I., Bratislava, 2020, s. 25-54.

HRUŠOVSKÝ, František. Slovakia – the oldest state in Central Europe. In *Slovakia*, roč. 1, 1951, č. 1, s. 1-3.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenské rehole v Amerike*. Cleveland : Slovenský ústav pri Opátstve sv. Andreja-Svorada, 1955.

HRUŠOVSKÝ, František. *Slovenskí vladári*. Scranton : Obrana Press, 1948.

HRUŠOVSKÝ, František. Slovenský ústav v Clevelande. In *Most*, roč. 2, 1955, č. 2, s. 3-11.

HRUŠOVSKÝ, František. Styky slovenských kniežat so Svätou stolicou. In ŠPRINC, Mikuláš (ed.). *Nádej víťazná*, 1947, s. 119-182.

HRUŠOVSKÝ, František. The Influence of American democracy on Slovak life. In *Slovakia*, roč. 3, 1953, č. 4, s. 1-15.

HRUŠOVSKÝ, František. *This is Slovakia. A country You do not know*. Scranton : Obrana Press, 1953.

HRUŠOVSKÝ, František. Medzi Amerikou a Slovenskom. In *Most*, roč. 1, 1954, č. 1, s. 4-10.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Congressman Charles J. Kersten and the United States of America Congress' Select committee on Communist Aggression. In *Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma*, roč. 5, 2019, č. 1-2, s. 124-137.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Šubík (Andrej Žarnov) v osídľach československej Štátnej bezpečnosti. In *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 18-28.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Karpatskí Nemci a Štátna bezpečnosť v období stalinizmu a poststalinizmu. In *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 24-40.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Kongresman Charles J. Kersten a výbor Kongresu Spojených štátov amerických pre vyšetrovanie komunistickej agresie. In *Historický zborník. Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*, roč. 29, 2019, č. 2, s. 66-79.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Počiatky slovenskej politickej emigrácie po roku 1945 a medzinárodno-politické súvislosti. In MULÍK, Peter a kol. *Prelom dejín. Rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2016, s. 106-127.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*, Bratislava – Roma : Slovenský historický ústav v Ríme, 2019.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Zahraničné vysielanie na Slovensku v období nástupu komunistickej totality. Jozef Cieker a počiatky slovenského vysielania Španielskeho štátneho rozhlasu. In *Pamäť národa*, roč. 16, 2020, č. 3, s. 20-41.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Združenie slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí v kontexte povojnového kresťanského hnutia v Európe. In *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 2, 2021, s. 48-81.

KIRSCHBAUM, Joseph M. *Slovakia – Nation at the crossroads of Central Europe*. New York : Robert Spellers and Sons, 1960.

LETZ, Róbert. Aktivity Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1945 – 1950. In *Slováci v zahraničí 34*. Martin, 2017, s. 37-80.

MARUŠIAK, Juraj. *Príliš skoré predjarie... Slovenskí študenti v roku 1956*. Bratislava : Veda, 2020.

MAZURKIEWICZ, Anna. *Voice of the Silenced Peoples in the Global Cold War. Assembly of Captive European Nations, 1954 – 1972*. Oldenburg, 2021.

MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter. *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2012.

MIRGA, Vojtech. Kanadský zahraničný rozhlas – vysielanie v slovenčine v rokoch 1945 – 1991. In CHOVAN-REHÁK, Juraj – GRÁCOVÁ, Genovéva – MARUNIAK, Peter (ed.). *Slovenský povojnový exil*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 347-352.

NEKOLA, Martin. „Exilové internacionály“ ve studené válce jako nástroj boje proti komunismu. In *Soudobé dějiny*, roč. 22, 2015, č. 1-2, s. 120-124.

NEKOLA, Martin. K úloze Čechů a Slováků v exilových internacionálách v prvních letech studené války. In SYRNÝ, Marek a kol. *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte studenej vojny*. Turany, 2021, s. 65-82.

OKÁL, Ján. *Leto na Traune*. Martin : Matica slovenská, 2002.

OKÁL, Ján. *Výpredaj ľudskosti*. 2. krátené vydanie. Martin : Matica slovenská, 2002.

OKÁL, Ján. Zo života J. C. Hronského v Ríme. In *Katolícky Kalendár Jednota 1986*, roč. 89, s. 122-124.

PAUČO, Jozef. *Slováci a komunizmus*. Middletown, 1957.

POLAKOVIČ, Štefan. Jozef Cíger-Hronský v spomienkach. In *Biografické štúdie*, roč. 19, 1994, s. 142-147.

POLAKOVIČ, Štefan – VNUK, František. *Zahraničné akcie na záchranu a obnovenie slovenskej samostatnosti (1943 – 1948)*. Lakewood, Hamilton : Slovak Research Institute of America, 1988.

POLLA, Belo. František Hrušovský ako exilový historik. In *Verbum*, roč. 5, 1994, č. 4, s. 238-241.

ROLKOVÁ, Natália. Misia Matice slovenskej medzi krajanmi v USA (1935 – 1936). In RYDLO, Jozef M. (ed). *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*. Bratislava : Libri historiae, 2008, s. 608-639.

SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. 2. vydanie. Bratislava : Libri historiae, 2012.

STOLARIK, M. Mark. Slovak historians in exile in North America 1945 – 1992. In *Human Affaires*, roč. 6, 1996, č. 1, s. 34-41.

SYRNÝ, Marek. Slovenskí demokrati v exile. In SYRNÝ, Marek a kol. *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte studenej vojny*. Turany, 2021, s. 132-172.

ŠPRINC, Mikuláš. *K slobodným pobrežiam*. Scranton : Obrana Press, 1949.

ŠPRINC, Mikuláš. Slovenská Liga v Amerike od 1939 – 1947. In *Slovenská Liga v Amerike štyridsaťročná*. Scranton, 1947, s. 25-33.

ŠTÍPALA, Ivan. Slovenské vysielanie BBC: Stručná história. In RYDLO, Jozef M. (ed). *Fidei et Patriae. Zborník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*. Bratislava : Libri historiae, 2008, s. 834-845.

TOMEK, Prokop. Kdo zabil Matúše Černáka? In *Pamäť národa*, roč. 5, 2009, č. 1, s. 42-47.

TRUBINSKÝ, Jozef C. *Slovenský exil za suverenitu a štátnosť slovenského národa. (Výber z dokumentov)*. Martin : Matica slovenská, 2003.

Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová
Ústav pamäti národa
Miletičova 19
820 18 Bratislava, Slovakia
katrebova@upn.gov.sk